

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету,
кандидат філософ. наук, доцент

Савицька І.М.

«__» _____ 2022 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри соціальної роботи та
реабілітації,
доктор педагогічних наук, доцент

Сопівник І.В.

«__» _____ 2022 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«Соціально-психологічний супровід розвитку творчого потенціалу
дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах»**

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітня програма «Соціально-психологічна реабілітація»

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Гарант освітньої програми: доктор пед. наук, доцент Сопівник І. В.

Керівник магістерської роботи

к. пед. наук, старший викладач

Альтанова А.Б. ○

(підпис)

Виконала

Шостойко Д.О.

(підпис)

КИЇВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної роботи та реабілітації
доктор педагогічних наук, доцент
Соснівник І.В.

«_____» _____ 2022 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Постойко Дарина Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

(код і назва)

Освітня програма «Соціально-психологічна реабілітація»

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Соціально-психологічний супровід розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах»

затверджена наказом ректора НУБіП України від “_____” _____ 20 р. № _____

Термін подання завершеної роботи на кафедру «28» жовтня 2022 р.

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: державні документи, посібники, словники, довідники, методична, наукова література, публікації щодо теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття інклюзивної освіти та особливостей її розвитку в Україні.
2. Розглянути сутність терміну «творчий потенціал дітей з інвалідністю».
3. Проаналізувати методичні засади соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах.
4. Провести дослідно-експериментальну роботу та надати методичні рекомендації щодо соціально-психологічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими потребами.

Дата видачі завдання “ 28 ” вересня 2021 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(підпис)

Альтанова А.Б.

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняла до виконання

(підпис)

Постойко Д.О.

(прізвище та ініціали студента)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему «Соціально-психологічний супровід розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах» складається із вступу, трьох розділів, виєнокків, списку використаної літератури та додатків.

Робота містить 67 сторінок основного тексту, у списку використаної літератури наведено 71 літературних джерела. У роботі подано 2 таблиці, 1 додаток.

У вступі до магістерської роботи визначені актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, теоретична цінність, практичне значення дослідження.

Основна частина магістерської роботи складається з трьох розділів.

У I розділі «Теоретичні засади розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах» здійснено аналіз понять «інклюзивна освіта», «творчий потенціал дітей з інвалідністю»; розкрито сутність соціально-психологічного супроводу розвитку дітей з інвалідністю.

У II розділі «Методичні засади соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах» розглянуто, які існують моделі роботи соціальних працівників з соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю та з'ясовано, що з метою творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в освітніх закладах використовується цілий арсенал інноваційних педагогічних технологій, а саме: нестандартні уроки; інтерактивні технології; проектне навчання; використання ігрових прийомів навчання; комп'ютерно-інформаційні технології; ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач).

У III розділі «Результати дослідно-експериментальної роботи» здійснено діагностику творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти. Аналіз результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що для дітей із початковим і задовільним рівнями творчого

розвитку необхідний цілеспрямований педагогічний вплив, натомість учні достатнього рівня потребують тьюторства з боку педагогічного працівника.

Основним принципом роботи вчителів початкової школи повинно стати використання сучасних досягнень вікової психології, інноваційних технологій навчання для успішного розвитку пізнавальних, інтелектуальних, творчих, фізичних здібностей школярів початкової школи за умови збереження та підвищення резервів їхнього фізичного, психічного та соціокультурного здоров'я.

Надано методичні рекомендації щодо соціально-психологічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими потребами.

У висновках узагальнено результати дослідження щодо творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, творчий потенціал дітей з інвалідністю; соціально-психологічний супровід.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНКЛЮЗИВНИХ ЗАКЛАДАХ 10

1.1 Теоретичні засади інклюзивної освіти та особливості її розвитку в Україні 10

1.2 Сутність поняття «творчий потенціал дітей з інвалідністю» 18

1.3 Теоретичні основи соціально-психологічного супроводу розвитку дітей з інвалідністю 22

Висновки до першого розділу 28

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНКЛЮЗИВНИХ ЗАКЛАДАХ 30

2.1. Інноваційні технології творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку 36

2.2. Моделі роботи соціальних працівників з соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю 39

Висновки до другого розділу 48

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ 50

3.1. Діагностика творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти 50

3.2. Методичні рекомендації щодо соціально-психологічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими потребами 57

Висновки до третього розділу 69

ВИСНОВКИ 70

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 74

ДОДАТКИ 82

ВСТУП

Беззаперечно, кожна дитина є особливою. Проте є діти, про яких говорять «особливі» не для того, аби відмітити їх унікальність чи здібності, а задля того, аби наголосити на тому, що вони відрізняються від інших. Незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна людина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти людей.

В цілому термін «діти з особливими потребами» носить узагальнений характер та говорить про тих дітей, чиї потреби виходять за межі загальноприйнятих норм. Це стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей з інвалідністю, дітей із соціально вразливих груп, але перш за все - дітей. Поняття «діти з особливими потребами» покликане витіснити із загального вжитку такі терміни, «аномальні діти», «діти з порушеннями розвитку», «діти з відхиленнями», які конкретизують їх як інвалідів, ідіотів та даунів, що вказує на ненормальність та неповноцінність людини.

Саме це покладено в організацію інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, основною метою якого є включення й збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті і, зокрема, передбачає навчання й виховання дитини з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. В основу психологічної моделі процесу інклюзії покладено принцип рівності. Всі діти є рівними незалежно від їхніх інтелектуальних, фізичних, соціальних, емоційних, мовних особливостей.

Вивчення особливостей соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю присвячені праці сучасних українських та зарубіжних дослідників:

О. Безпалько, Ю. Богинська, Г. Бурова, О. Глоба, А. Капська, Н. Комарова, Н. Мирошніченко, І. Пінчук, С. Толстоухова, А. Шевцов; у тому числі із сім'ями, що виховують дітей з інвалідністю, Т. Алексеевко, Б. Бейкер, Н. Бутенко, Н. Грабовенко, Н. Заверико, М. Карпа, З. Кияниця, М. Лехолетова, Т. Лях, І.

Макаренко, М. Радченко, Т. Соловйова. Різні питання соціальної реабілітації осіб з інвалідністю висвітлено Н. Гусак, І. Кравченко, О. Молчан.

В процесі навчання учні з особливими потребами стикаються з різного роду психологічними бар'єрами, що визначає необхідність створення особливих умов для підготовки цієї групи учнівської молоді. Це і адаптація навчального процесу до потреб учнів з особливими потребами, і організація соціально-психологічної підтримки, і підготовка викладачів до роботи у специфічних умовах, і створення безбар'єрного середовища. Особливість роботи соціального працівника з учнями з особливими потребами полягає у створенні таких соціально-педагогічних умов, які сприятимуть внутрішньому управлінню індивіда, досягненню ним своїх цілей, реалізації різних типів поведінки, гнучкої адаптації. Треба створити атмосферу безпеки, в якій відсутнє зовнішнє оцінювання. Але соціальний працівник не може вирішувати за учня його проблеми, він повинен допомогти особистості визначити особисту позицію, сформувати незалежність від зовнішнього впливу, формувати впевненість у собі, сприяти самоактуалізації у подоланні перешкод. Учень з особливими потребами, що адекватно оцінює своє становище і усвідомлює свою самоактуалізацію, досягає душевного і психічного здоров'я, стає соціально повноцінною особистістю.

Чимало психологічних досліджень свідчать про те, що більшості учнів з особливими потребами властиві суттєві проблеми, пов'язані із навчанням. Вони відчують себе ізольовано, зневірюються у власних силах, їм властиві підвищена тривожність, роздратованість, емоційні розлади, переживають великий дефіцит соціальних контактів, стикаються із труднощами міжособистісних відносин, у міжособистісних стосунках спостерігаються підлеглі відношення, підвищена потреба у захисті, відповідальність за прийняття рішення найчастіше перекладається на оточуючих, у їхній мові домінують слова: самотність, нездатність, неспроможність, марність життя, занижена самооцінка, невпевненість у собі, втрачають впевненість у собі, в можливостях самореалізації, зокрема в особистісній сфері, створенні власної

сім'ї і вихованні дітей. Завдання соціального працівника - допомогти налагодити взаємодію дитини з особливими потребами з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Це цілісна діяльність, командна взаємодія (вчителів, батьків, практичного психолога, соціального педагога, медпрацівника), створення таких соціально-педагогічних умов, які сприятимуть внутрішньому управлінню індивіда, досягнення ним своїх цілей, реалізації різнобічних типів поведінки, гнучкої адаптації. Тільки за таких умов людина може виявити себе нестандартно, по-новому, тобто творчо.

Психологічний супровід - це галузь і спосіб діяльності практичного психолога, які призначені для сприяння людині та суспільству у вирішенні широкого кола проблем, породжених життям людини у соціумі.

Об'єкт дослідження - діти з інвалідністю.

Предмет дослідження - особливості соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах.

Мета дослідження - на основі теоретичного та практичного аналізу розглянути особливості соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах.

Для досягнення мети були поставлені **наступні завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття інклюзивної освіти та особливостей її розвитку в Україні.
2. Розглянути сутність терміну «творчий потенціал дітей з інвалідністю».
3. Проаналізувати методичні засади соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах.
4. Провести дослідно-експериментальну роботу та надати методичні рекомендації щодо соціально-психологічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими потребами.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічних, навчально-методичних джерел, педагогічне спостереження, опитування (інтерв'ю, бесіди, анкетування), кількісний, якісний аналіз та графічне представлення результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження: Школа I-III ступенів №168
Оболонського району м. Києва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у висвітленні особливостей роботи соціального працівника із дітьми з інвалідністю у закладах інклюзивної освіти.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з інвалідністю в умовах інклюзивної освіти; схарактеризовано сутність понять «інклюзивна освіта», «соціально-психологічний супровід», «творчий потенціал дітей з інвалідністю».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані в магістерській роботі висновки й узагальнення можуть бути використані з метою подальшої розробки дослідниками реабілітаційних практик в Україні.

Результати здійсненого дослідження можуть бути застосовані у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. Окремі положення й результати дослідно-експериментальної роботи варто використовувати у процесі написання курсових та магістерських кваліфікаційних робіт здобувачами освітньо-професійної програми «Соціально-психологічна реабілітація».

Структура роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить 83 сторінки основного тексту, у списку використаної літератури наведено 84 літературних джерела. У роботі подано 3 таблиці, 9 рисунків та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНКЛЮЗИВНИХ ЗАКЛАДАХ

1.1. Теоретичні засади інклюзивної освіти та особливості її розвитку в

Україні

Інклюзія є процесом збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед, що мають труднощі у фізичному розвитку. Вона припускає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті [10].

Інклюзія – це процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя, що однаковою мірою необхідний для всіх членів суспільства. Дитина з особливими потребами – це не обділена долею людина, це, швидше, визначений спосіб життя за обставин, що склалися, який може бути дуже цікавий їй і оточуючим людям, якщо порушення розглядати в рамках соціальної концепції. Тоді головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: «Всім тут раді!» [66, 67].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. Отримані поза соціумом знання і вміння не могли допомогти дітям з особливими

освітніми потребами цілковито адаптуватися в суспільстві, підготуватися до подолання неминучих життєвих труднощів, а, отже, реалізуватися в повній мірі як рівноправні і повноцінні члени суспільства. В інклюзивних класах діти з особливими потребами включені в освітній процес. Вони осягають основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчаться виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення.

Філософія інклюзії базується на вірі в те, що кожна людина з вадою має отримати освіту і житлові умови, які б якомога ближче відповідали нормальним. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності шкіл. Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому закладі. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Діти з особливими потребами стають частиною нашого життя, вони включаються в загальноосвітні школи, оточення, спільноти. До них ставляться як до рівних і як таких, що заслуговують на повагу і сприйняття їх такими, як вони є. Це те право, яким всі ми користуємось як члени суспільства [65, с. 136].

Інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої – ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів: Декларація ООН про права розумово відсталих, Декларація про права інвалідів, Конвенція про права дитини та ін. Зокрема, Декларація ООН про права розумово відсталих є першим нормативно-правовим документом щодо визнання осіб з порушеннями психофізичного розвитку суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту.

Досвід зарубіжних країн показує, що з будь-якої жорсткої освітньої системи якась частина дітей вибуває, тому що система не готова до задоволення індивідуальних потреб таких дітей у навчанні. Це співвідношення

становить 15% від загального числа дітей у школах і, таким чином школярі, що вибули, стають відокремленими і виключаються із загальної системи. Потрібно розуміти, що не діти зазнають невдачі, а система виключає їх. Інклюзивні підходи можуть підтримати таких учнів у навчанні та досягненні успіху, що дасть шанси і можливості для кращого життя.

Особливої уваги в демократичному суспільстві потребують громадяни з обмеженими фізичними можливостями, а тому ще однією з проблем, яку має вирішити суспільство і державна політика, є пошук інструментів соціальної та духовної реабілітації, спеціального навчання, адаптації та інтеграції в суспільство молоді з обмеженими фізичними можливостями. Адже ці люди розвиваються в умовах деформованого процесу соціалізації, що значно утруднює процес становлення та формування повноцінної особистості. До інструментів, що застосовуються державою для вирішення цього питання,

належать освіта, психолого-педагогічний та духовний вплив на особистість [6, с. 88].

Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у країнах Європи свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак, варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу.

Кожен індивід має ті чи інші особливі потреби, до яких суспільство повинно пристосовувати свої зовнішні умови. Усе соціальне життя організовується як неперервний процес компромісів в організації функціонування між особистістю та соціумом, індивідом, групою і суспільством. При цьому повага прав особистості передбачає в той же час визнання прав суспільної спільноти.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним, як для дітей з особливими

освітніми потребами, так і для дітей з нормальним рівнем розвитку, членів суспільства в цілому. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [59, с. 148].

Інклюзія є соціальною концепцією, яка передбачає розуміння мети – гуманізація суспільних відносин і прийняття прав осіб з обмеженими можливостями на якісну та доступну освіту. Інклюзія в освіті – це ступінь інклюзії в суспільстві, одна з гуманітарних ідей його розвитку.

Основний принцип інклюзії: у всіх випадках, коли це можливо, усі діти мають навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які існують між ними. Розкриття потенційних можливостей дітей з психофізичними порушеннями залежить не стільки від форм навчання (інтернатна чи інклюзивна), хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, скільки від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність донікільного, шкільного і після шкільного змісту освіти тощо) [46, с. 22].

Головна ідея інклюзивної освіти – від інтегрування у школі і садочку до інтегрування у суспільство. Спільне навчання має не лише гарантувати право дитини з порушеннями психофізичного розвитку не бути ізольованою від інших, а й забезпечити їй можливість відвідувати ту школу та садок, яку б вона відвідувала, коли б була здоровою. Основний принцип інклюзивного навчання – якомога менше зовнішньої і якнайбільше внутрішньої диференціації. Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція нині широко обговорюється в наукових колах, педагогічною та громадською спільнотами.

Інклюзивна практика реалізує доступ до одержання освіти в загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення необхідних умов для успішного навчання для всіх без виключення дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, психічних та фізичних можливостей.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед, що мають труднощі у фізичному розвитку [13]. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Термін «інклюзія» має відмінності від термінів «інтеграція» та «сегрегація». При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату.

За визначенням, яке дають Н. Софій та Н. Найда, «інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема, дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу» [1]. На наш погляд, це визначення повною мірою стосується і процесу навчання таких дітей в дошкільних, професійно-технічних навчальних закладах, а також позашкільної освіти.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації.

Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями фізичного та (або) психічного здоров'я є не лише відображенням часу, але й представляє собою ще один крок до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якість освіти.

Узагальнення розвитку поглядів на проблему інклюзивної освіти свідчить про те, що в різні часи вона поставала перед суспільством з різною гостротою і в тій чи іншій мірі вирішувалася різними методами залежно від політичного устрою, економічного стану та ідеології держави [3, с. 6].

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів соціальної політики держави стосовно осіб з інвалідністю у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, в тому числі здобуття освіти.

Реальністю є те, що діти, які закінчують інтернати чи навчаються вдома, мають дуже серйозні проблеми із соціалізацією. Нерідко вони не впевнені в собі, несамостійні, у них відсутні соціальні компетенції, їм складно реалізувати себе, отримати вищу чи спеціальну освіту, працевлаштуватися тощо. Натомість інклюзія передбачає, що дитина з раннього віку знаходиться в соціумі, вчиться виживати. У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті. З іншого боку, здорові діти, які навчаються з першого класу з дітьми з особливими потребами, в дорослому віці по-іншому ставляться до людей з обмеженими фізичними можливостями: вже не з жалістю чи презирством, а нарівні. Вчать природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Аналіз зарубіжного досвіду впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з інвалідністю доводить, що провідна роль у цьому процесі належить державі, при цьому політика держави відносно осіб з інвалідністю будується на рівноправності та гарантіях спеціальних прав для забезпечення їх життєдіяльності [3, с. 121].

Виходячи з виключної важливості ролі держави в розвитку інклюзивної освіти, підкреслимо, що перешкоди макрорівня мають найбільше вагомe значення у процесі гальмування розвитку інклюзивної освіти в Україні. Основними перешкодами цього рівня є: недосконалість чинного законодавства щодо дітей з інвалідністю; невідповідність його міжнародним нормам; відсутність закону про спеціальну освіту, в якому б чітко визначалися правові основи інституту інклюзивної освіти та принципи механізму створення економічних умов для реалізації інклюзивних підходів до освіти осіб з особливими освітніми потребами [6, с. 48].

На мезорівні основними перешкодами на шляху розвитку інклюзії в освіті є: наявність культурних стереотипів щодо людей з інвалідністю; неготовність сформованої системи освіти відповідати індивідуальним потребам кожної дитини; відсутність спеціальних стандартів освіти та варіативних програм для

навчання осіб з особливими освітніми потребами; відсутність законодавчо закріпленої можливості проводити навчання «особливих» учнів за індивідуальним планом, який дозволяє використовувати адаптовану до спеціальних освітніх потреб того чи іншого учня стандартну освітню програму і реально, а не формально застосовувати в навчанні особистісно орієнтований підхід; відсутність програм із супроводу осіб з обмеженими можливостями здоров'я, що навчаються в загальному освітньому закладі.

Перешкоди мікрорівня на шляху розвитку інклюзивних підходів в освіті пов'язані з діяльністю конкретних організацій та фахівців, окремих людей. Для інклюзивної освіти це рівень психологічного прийняття викладачами освітніх установ самої можливості спільного навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я, їх професійні установки, стереотипи та дії стосовно учнів з обмеженими можливостями здоров'я.

Практика свідчить, що відсутність в Україні умов для пересування в громадському транспорті, в'їзду й виїзду в житлові будівлі та навчальні заклади інвалідних колясок, брак спеціальних програм навчання, спеціального допоміжного навчального обладнання, недостатня чисельність спеціально підготовлених викладачів перешкоджають реалізації особами з інвалідністю конституційного права на отримання освіти.

Змушені констатувати, що на сьогодні в Україні немає належної системи обліку дітей з фізичними та (або) розумовими вадами і дітей з обмеженими можливостями за станом здоров'я. За статистичними даними, на 1.01.2015 р. (старі данні, треба знайти минулорічні, цим вже 7 років) в Україні налічувалось 151,1 тис. дітей з інвалідністю [7, с. 29]. Проте, за словами експертів, чисельність дітей з фізичними та (або) розумовими вадами значно більша. Оскільки дошкільна освіта – це основа освіти в цілому, у сфері дошкільної освіти в нашій державі застосовується багато нововведень різного характеру, різних напрямків та різної значимості, вводяться новинки в організацію, зміст, методику та технологію навчання.

Професійне навчання для осіб з інвалідністю – це підвищення їхнього соціального статусу та можливість підвищення рівня доходів, розвиток навичок та вміння працювати. Для суспільства професійне навчання осіб з інвалідністю – це зниження напруженості на ринку праці, підвищення суспільної продуктивності, розв’язання соціальних проблем інвалідів. Основна мета професійного навчання інвалідів – інтеграція їх у суспільство. Однак відносно осіб з інвалідністю в Україні тут також порушуються принципи доступності для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку, гуманізму, демократизму [9, с. 43].

Реальністю є те, що окремі категорії осіб з інвалідністю мають можливість здобувати освіту лише в умовах спеціальних навчальних закладів. Водночас практика свідчить, що ці заклади не забезпечують підготовки осіб з інвалідністю на рівні, що гарантував би їм конкурентоспроможність, а деякі з них готують фахівців, які є заздалегідь незатребуваними на ринку праці.

Основними факторами соціального відторгнення осіб з інвалідністю від сфери освіти є недостатня кількість навчальних місць, обмежена квотою на вступ таких осіб до вищих навчальних закладів; недосконалість законодавства у сфері освіти, що зумовлює відсутність механізмів розвитку та фінансування системи інклюзивного навчання; недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення освітніх закладів (відсутність спеціального допоміжного навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик, відсутність матеріального заохочення вчителів та викладачів – розробників відповідного навчально-методичного забезпечення; відсутність у викладачів спеціальної підготовки для роботи з учнями та студентами з інвалідністю); непристосованість будівель навчальних закладів для безперешкодного доступу до них учнів і студентів із різними захворюваннями та патологіями. Так, для безперешкодного доступу до приміщень студентів з інвалідністю обладнано пандусами 27,4% вищих навчальних закладів та лише 8,4% закладів професійно-технічної освіти [21].

Отже, особливостями розвитку інклюзивної освіти в Україні є те, що триває активна робота у форматі взаємодії держави та роботодавців у напрямі працевлаштування людей з інвалідністю, у планах збільшення квот на держзамовлення для студентів із особливими потребами та їх подальше працевлаштування. Ідеологія інклюзивної освіти в Україні спрямована на надання кожній дитині, всім відособленим і вразливим групам можливостей для результативного навчання.

1.2 Сутність поняття «творчий потенціал дітей з інвалідністю»

Освітній простір нової української школи – це комфортне освітнє середовище довіри та ціннісних дискусій, у якому учень формується як компетентна творча особистість учня, свідомий і відповідальний громадянин.

Місія Нової української школи – допомогти розкрити й розвинути здібності, таланти та можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

У філософії, психології, педагогіці у тлумаченні творчості людини послуговуються усталеними поняттями «творчість», «творчі здібності», «творче мислення», «творча діяльність», «творча особистість», «творчий потенціал», «креативність» тощо. Розглянемо тлумачення цих понять. Зазвичай, творчість виявляється в діяльності особистості, яку називають творчою [6]. Так, В. Сухомлинський [9] називав творчість сутністю життя у світі знань і краси. І хоча він не давав у своїх працях визначення творчості, але творчість розглядав як діяльність, у якій розкривається духовний світ особистості, як своєрідний магніт, що притягує людину до людини.

Науковці [10] розглядають сутність поняття «творча особистість» як цілісну людську індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують їй здатність породжувати якісно нові матеріали, технології та духовні цінності, що в більшій чи меншій мірі змінюють на краще життя людини.

Г. Воллесом запропоновано розглядати творчість як процес, що має чотири фази у: підготовку, дозрівання (ідеї), осяяння (інсайт) й перевірку [6].

Поняття «творчі здібності» у психології трактується як «синтез властивостей і особливостей особистості, що характеризують ступінь її відповідності вимогам певного виду творчої діяльності й обумовлюють рівень її результативності» [6, с. 11], а творчу особистість Ю. Бабанський [3] розуміє як таку, яка виявляє внутрішню неповторність, індивідуальність, унікальність, талант, добropopядність. На думку вченого, для такого типу особистості характерна стійка, високого рівня спрямованість до творчості, мотиваційно-творча активність, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, що дозволяють їй досягти прогресивних, соціально й особисто значимих результатів у певних видах діяльності.

Серед особистісних рис, що сприяють творчості особистості, виділяють такі: упевненість у своїх силах, оптимізм; висока самооцінка; самостійність; здатність правильно формулювати проблему; здатність до критичного аналізу; схильність до ризику; відсутність конформності, боязні здаватися дивним; толерантність, терпимість до ідей інших людей; образність мислення; концентрація уваги [6].

Духовний потенціал є основою творчої особистості, вираженням найвищих загальнолюдських цінностей, сформованих людством упродовж розвитку всієї історії світової культури. До них належать три найвищі духовні першоджерела: пізнавальне, моральне, естетичне, – які, поєднавшись, знайшли вираження в ціннісній триєдності: Істини, Добра і Краси [5, с. 13]. Вони є загальним підґрунтям усіх педагогічних явищ.

В. Моляко [8] наголошує, що творчий потенціал – це саме та система, яка абсолютно прихована від будь-якого зовнішнього спостереження; більше того, сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім не знає про свої творчі можливості. Про справжні творчі можливості людини можна говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих результатів.

Для розкриття здібностей учнів необхідно створити в класі творчу, доброзичливу, емоційно-позитивну атмосферу, щоб діти почувалися впевнено, висловлювали свої погляди та думки, а також заохочували товаришів робити те саме. В. Моляко зазначає: «Ось як роблю це я. Перед уроком запитую у дітей, який у них настрій, що їх хвилює, що радує. Потім пропоную їм взяти «чарівний мішечок» і повкидати туди всі свої негативні емоції. Я також «жбурляю» свої негативні емоції, «мішечок» зав'язується і викидається в кошик для сміття. Якщо діти приходять на урок втомлені, треба їх «струснути» і розвеселити. Пропоную ігри «Ха-ха-ха» або «Кричу до схочу». Вони допомагають позбутися негативних емоцій.

На етапах актуалізації, рефлексії, або під час ранкової зустрічі використовую такі «розминки»: «Вітання – знайомство», «Зазирни у дзеркало», «Підняти настрої» [8].

В.О. Сухомлинський писав: «Не можна вимагати від дитини неможливого – до певного рівня і певного кола знань, різні діти йдуть по-різному». Тому подаючи матеріал, підбираю завдання за рівнем складності. При систематичному їх використанні в учнів розвивається зорова пам'ять, розширюються обсяг сприймання, нарощується швидкість читання, збагачується словниковий запас, виробляється зосередженість під час читання.

Початкова освіта є найпершою ланкою в системі загальноосвітньої підготовки. Вона забезпечує розвиток дитини, вміння читати, писати, знання основ математики, первинні навички користування книжкою, іншими джерелами інформації, формування загальних уявлень про світ, засвоєння норм загальнолюдської моралі, основ гігієни, вироблення перших трудових умінь. Саме у початковій школі формується навчальний потенціал особистості, закладаються духовні та емоційно-вольові якості дитини [9, с. 45].

Розвиток творчого потенціалу особистості є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому починаючи з початкової школи важливо звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію

самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань. Під впливом навчання в дитині молодшого шкільного віку розвивається теоретичне мислення, вміння створювати наукові поняття, закономірності; вони поступово оволодівають такими мисленнєвими операціями, як аналіз, виділення основного, порівняння, узагальнення.

Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні (обдаровані) переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, і удосконалюють, щоб вони стали творчими. Але для розвитку творчих здібностей більшості школярів важливою є саме роль учителя. Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, йдучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання [1, с. 30].

Якщо педагог не забезпечує кожному учневі можливостей максимального розвитку пізнавальних здібностей, глибокого і міцного оволодіння навчальним процесом, виникають глибокі деформації в розвитку і становленні особистості.

Тому необхідно використати всі можливі резерви кожної дитини для забезпечення гармонійного розвитку.

Отже, розвиток творчої особистості учня в сучасному освітньому просторі закладу загальної середньої освіти є актуальним питанням сьогодення. Аналіз досліджень учених – психологів та педагогів – щодо питань формування творчої особистості учня показав, що в умовах реформування освітнього процесу забезпечити оптимальну творчу самореалізацію й самоствердження особистості учня можливо у співтворчості і співробітництві наставника й вихованця на основі педагогіки партнерства.

Сутність поняття «творчий потенціал дітей з інвалідністю» розуміється як інтегративна властивість, що характеризує міру можливостей дитини здійснювати творчу діяльність, визначає потребу, готовність і здатність до

творчої самореалізації, а також забезпечує ефективну взаємодію особистості з іншими людьми та високу продуктивність діяльності.

1.3 Теоретичні основи соціально-психологічного супроводу розвитку дітей з інвалідністю

Визначення психологічного супроводу в контексті інклюзивної освіти пропонують С. Миронова, О. Гаврилов та М. Матвеева. Дослідники вважають, що психологічний супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку – це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців і батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини; засвоєнню нею знань, умінь і навичок; успішній адаптації, реабілітації; її самореалізації та інтеграції в соціум [6, с. 69].

Багато дослідників відзначають, що успішно організований психологічний супровід відкриває перспективи особистісного розвитку, допомагає дитині увійти в ту «зону розвитку», яка поки що їй недоступна (Г. Бардієр, М. Бітянова, А. Волосников, А. Деркач, О. Єрьоменко, А. Маклаков, Л. Мітіна, М. Семаго та інші науковці).

У дослідженнях М. Бітянкової психологічний супровід розглядається як система професійної діяльності психолога, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання й психічного розвитку дитини в ситуаціях шкільної взаємодії [2].

Є. Козирева дотримується думки про те, що психологічний супровід – це система професійної діяльності педагога чи психолога, скерована на створення умов для психологічного та психічного розвитку дитини з орієнтацією на зону її найближчого розвитку [5].

Р. Овчарова обґрунтовує супровід як один із напрямів та технологій професійної діяльності психолога [9].

Традиційно в Україні діти з особливостями розвитку здобувають освіту в спеціальних навчальних закладах або закладах комбінованого типу, а саме

спеціальних садках (групах), школах-інтернатах та реабілітаційних центрах. Однак прогресивний досвід освітніх систем Канади, США та європейських країн щодо залучення дітей з особливими потребами до навчання в найближчих за місцем проживання загальноосвітніх навчальних закладах передбачає вивчення інклюзивного навчання та його інтеграцію у вітчизняну систему освіти.

Відповідно до Конвенції про права дитини та Конституції України, кожна дитина має право на отримання освіти. Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних прав виділяються чотири основні характеристики права на освіту, такі як наявність, доступність, сприйнятливість та адаптованість. Доступність означає, що держава зобов'язана забезпечити рівний доступ до освіти для всіх незалежно від статі, віку, стану здоров'я тощо. Сприйнятливість освіти включає право вибрати вид і тип освітнього закладу.

Адаптованість освіти означає, зокрема, те, що система державної освіти має брати до уваги інтереси й можливості дитини [1].

Особливістю психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії є індивідуальний підхід до вирішення завдань особистісного розвитку, навчання й виховання дитини. Результативність психолого-педагогічного супроводу залежить від координованості дій усіх фахівців [4, с. 36].

Соціальний працівник в інклюзивному середовищі формує психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу до взаємодії з дитиною з ООП. Психофізіологічні особливості такої дитини, рівень її розвитку, потенційні можливості щодо опанування знаннями визначаються основними індикаторами, які беруться до уваги під час розроблення індивідуального плану розвитку. Соціальний працівник координує діяльність, визначає напрями, коригує хід виконання плану. На підготовчому етапі соціальний працівник має встановити контакт з усіма учасниками супроводу дитини, визначити обсяг роботи та послідовність процесу психологічного супроводу, підготувати необхідну документацію. Потім соціальний працівник має встановити контакт з батьками та родичами дитини, з класом, у якому навчається дитина, з класним

керівником; ознайомити фахівців з результатами психологічного обстеження; обговорити з педагогами та іншими фахівцями особливості психічного розвитку дитини.

Головне завдання соціального працівника під час роботи із сім'єю полягає в тому, щоби батьки за їхньою допомогою змогли побачити реальну перспективу розвитку своєї дитини, визначити можливі труднощі соціального розвитку, які виникають у певні вікові періоди, а також свою роль у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини. Окрім того, соціальний працівник має в коректній і тактовній формі допомогти батькам позбавитись ілюзій щодо майбутнього дитини. Водночас соціальний працівник повинен посилити віру батьків у можливості та перспективи розвитку дитини, у те, що правильно організований корекційний вплив дасть змогу оптимізувати подальший інтелектуальний та особистісний розвиток дитини. За необхідності соціальний працівник здійснює корекцію психічного стану батьків. Завдання соціального працівника полягає в профілактиці невротизації або психопатизації батьків (особливо мам та бабусь) шляхом організації системи надання індивідуальних консультативних послуг [16, с. 204].

Під час вивчення психічного розвитку дитини соціальний працівник виявляє чинники, що зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності дитини, її спілкування та соціальної адаптації, а також ті резерви, на які можна базуватися в ході корекційно-розвивальної роботи. Необхідно працювати з педагогами щодо уникнення використання медичної термінології, що застосовується в педагогічній практиці для характеристики дітей з особливими освітніми потребами. Зміст занять з учнями слід спрямувати на формування у них вміння бачити та цінувати відмінності, слухати та враховувати різні точки зору, висловлювати свою думку, поважаючи думку інших, оволодівати навичками співпраці з різними дітьми. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами сприятиме гармонізації стосунків в учнівському колективі та допоможе педагогічним працівникам створити сприятливе середовище для розкриття потенціалу кожної дитини. Під час

проведення індивідуальної роботи соціальний працівник працює безпосередньо з дитиною з особливостями психофізичного розвитку щодо збереження її здоров'я, пошуку та реалізації її всебічного розвитку, формування позитивної мотивації до навчання [23, с. 233].

Актуальним залишається питання застосування психодіагностичного інструментарію та корекційних програм у роботі з цією категорією дітей, які, як правило, потребують адаптації (змін характеру подачі матеріалу без зміни змісту або концептуальної складності завдання), рідше модифікації відповідно до індивідуальних особливостей дитини. Психолого-педагогічна підтримка батьків є життєво необхідною, бо саме від батьків та їх внеску в процес виховання та навчання залежить повноцінний розвиток дітей з обмеженими можливостями.

Під час вивчення психічного розвитку дитини соціальний працівник виявляє фактори, які зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності, спілкування та соціальної адаптації, а також ті резерви, які можна використовувати в корекційно-розвивальній роботі. З урахуванням виду порушення розвитку та потенційних можливостей дитини організовується психокорекційна робота. Більшість дітей з особливими освітніми потребами долучається до роботи в корекційній групі (3–4 дитини). Однак соціальний працівник заздалегідь оцінює та застосовує відповідні вправи й завдання, виконання яких сприяє розвитку дитини. Задля корекції поведінки та особистісних проявів у роботі з дітьми з особливими потребами в рамках групової роботи організовуються тренінг спілкування; тренінг ефективної соціальної взаємодії; тренінг підвищення впевненості в собі; тренінг зниження тривожності та подолання страхів; тренінг розвитку навичок емоційної саморегуляції; тренінг креативності; тренінг асертивності; тренінг самоствердження; тренінг особистісного росту тощо.

Корекційні заняття можуть проводитись індивідуально з дитиною з особливими потребами. Вони являють собою сукупність технік та вправ, які спрямовані на корекцію поведінки та розвиток особистості дитини [7]. Робота

психолога полягає у визначенні інтересів та схильностей учня, аби допомогти розкрити та розвинути потенціал дитини. Діти залучаються до позашкільної роботи відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їхніх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я, отримуючи потужний позитивний емоційний заряд.

Багато роль у якісному втіленні в життя вищезазначених складових частин залежить від співпраці соціального працівника з учителем, класним керівником. З огляду на те, що інклюзивна форма навчання дає необмежені можливості для експериментування й творчості кожного залученого до співпраці спеціаліста, якісний соціально-психологічний супровід є важливою складовою частиною цього процесу. Саме від компетентності, мобільності, професіоналізму, відповідальності спеціаліста залежить успіх навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами [8].

Отже, позитивним результатом психологічного супроводу дитини з ООП в інклюзивному класі є її включення в загальний навчальний простір і суспільне життя, тому що завдяки цьому в дітей з ООП покращуються не тільки навчальні досягнення, соціальні навички, позитивне світосприйняття, але й здоров'я, а кожна дитина – це особливий, неповторний світ, пізнати який може лише той, хто небайдужий до її долі.

Актуальним є створення комплексної програми психологічного супроводу не лише розвитку дитини з ООП, але й її батьків, сім'ї загалом. Безперечним є факт того, що зрілість батьківських почуттів та батьківської позиції зумовлює успішність соціалізації дитини з ООП та ефективність у досягненні цілей освіти та розвитку.

Сім'я під час усвідомлення ситуації з дитиною проходить низку стадій [3, с. 59]. Перша стадія – це стадія шоку, агресії, заперечення проблеми, пошуку «винного». У сім'ї росте напруження, погіршується соціально-психологічний клімат. На цьому етапі батьки не здатні сприймати детальну інформацію про свою дитину і способи її розвитку та корекції. Батьки особливо потребують підтримки й співчуття. Друга стадія – це стадія скорботи по здоровій дитині,

якої немає. Сім'я вже розуміє свою відповідальність за дитину, але відчуває безпорадність у питаннях виховання, шукає поради у фахівців. Третя стадія – це адаптація, батьки психологічно входять у ситуацію, починають будувати життя з урахуванням того, що в сім'ї є дитина з особливими освітніми потребами. Алгоритм дій передбачає допомогу в розвитку позитивного самоставлення та прийняття ситуації як «життєвого виклику», необхідна підтримка почуття гордості за свій «домашній» подвиг, розвиваються взаємини подружжя задля посилення його внутрішніх ресурсів, налагодження тілесних форм взаємної підтримки подружжя й дітей у родині.

Особливо важливими, беззаперечно, є просвітницька робота з батьками, тісна співпраця, взаємодія та підтримка. Ефективність підтримки багато в чому залежить від активного залучення батьків у процес психологічної допомоги дитині, особливо батька. Саме чоловіки здатні більш конструктивно вирішувати проблеми дитини, тому активне їх залучення до проблем дитини позитивно впливає не тільки на процес виховання, але й на психологічний клімат у сім'ї загалом. Соціальний працівник обов'язково має володіти техніками і прийомами відновлення власних емоційних ресурсів, а також використовувати їх для збереження свого внутрішнього емоційного балансу, власної емоційної стійкості. В цьому разі він також зможе стати «ресурсним» для своїх колег у навчальному закладі, зокрема вчителів, які часто значно більше соціального працівника потребують емоційної підтримки в роботі [30, с. 82].

Одним із напрямків соціально-психологічного супроводу розвитку дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах є використання різноманітних технік арт-терапевтичних методів у роботі з дітьми з ООП.

Отже, соціально-психологічний супровід розвитку дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах передбачає створення комфортного середовища з метою адаптації особливої дитини до навчання та взаємодії, організації позанавчальної діяльності, дозвілля, індивідуальної роботи зі стимулювання її індивідуально-корекційного розвитку, залучення батьків до соціально-педагогічної підтримки

своїх дітей з інвалідністю, створення безбар'єрного середовища для всіх учасників інклюзивного навчання (дітей з інвалідністю, нормотипових дітей, вчителів, батьків різних дітей).

Висновки до першого розділу

Роль соціального працівника для дітей з особливими освітніми потребами посідає чи не найважливіше місце серед переліку напрямів організації роботи з такими дітьми в інклюзивному освітньому середовищі.

Соціально-психологічний супровід інклюзивного навчання та первинну оцінку дитини здійснює соціальний працівник школи. Він збирає інформацію про сильні сторони, потреби, інтереси та специфічні характеристики учня (розвиток пізнавальних процесів, емоційність, темперамент, стиль навчання тощо) й повідомляє її групі, надає рекомендації членам групи щодо особливостей адаптації до навколишнього середовища, які відповідають особливим освітнім потребам учня, а також розробляє план дій психологічної допомоги учню.

Соціальний працівник здійснює безперервний моніторинг розвитку дитини, спостерігає за змінами в поведінці, в розвитку та надає психологічну допомогу дитині, її сім'ї та педагогам, що працюють із дитиною. Одним із напрямків соціально-психологічного супроводу розвитку дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах є використання різноманітних технік арт-терапевтичних методів у роботі з дітьми з ООП.

У розділі висвітлені ключові теоретичні поняття дослідження «інклюзивна освіта», «творчий потенціал дітей з інвалідністю».

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу.

Термін «творчий потенціал» означає ту саму систему, яка абсолютно прихована від будь-якого зовнішнього спостереження, більше того, сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім не знає про свої творчі можливості.

Поняття «творчий потенціал дітей з інвалідністю» - це інтегративна властивість, що характеризує міру можливостей дитини здійснювати творчу діяльність, визначає потребу, готовність і здатність до творчої самореалізації, а також забезпечує ефективну взаємодію особистості з іншими людьми та високу продуктивність діяльності.

З'ясовано, що соціально-психологічний супровід розвитку дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах передбачає створення комфортного середовища з метою адаптації особливої дитини до навчання та взаємодії, організації позанавчальної діяльності, дозволя, індивідуальної роботи зі стимулювання її індивідуально-корекційного розвитку, залучення батьків до соціально-педагогічної підтримки своїх дітей з інвалідністю, створення безбар'єрного середовища для всіх учасників інклюзивного навчання (дітей з інвалідністю, нормотипових дітей, вчителів, батьків різних дітей).

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНКЛЮЗИВНИХ ЗАКЛАДАХ

2.1. Інноваційні технології творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку

Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної і суспільної мети [8]. Саме інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, сприяє розвитку творчої особистості. Сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів [1, с. 34]. Тому в своїй роботі поєднують ці форми роботи на різних етапах уроків.

Стрімкий розвиток сьогодення потребує принципово нової формації суспільних відносин – інформаційного суспільства. Високі технології, інтернет, глобалізація та безліч не відомих раніше явищ і процесів довколишньої дійсності ставлять нові виклики й у системі освіти. Сучасна українська система освіти не вперше перебуває на шляху докорінного реформування й оптимізації.

У Концепції Нової української школи та новому Законі України «Про освіту» визначено ключові засади глобальної реформи освітньої сфери.

Для педагога орієнтиром у підготовці до кожного заняття мають стати основні положення нещодавно ухваленого Закону України «Про освіту»,

Концепція Нової української школи, вимоги Державного стандарту початкової загальної освіти з обов'язковим урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня та організацією навчання за принципом «педагогіки

партнерства», де простежуються суб'єктні відносини між усіма учасниками освітнього процесу.

В Законі України «Про освіту» та в Концепції Нової української школи визначено ключові компетентності й наскрізні вміння, якими має володіти учень, зокрема:

- 1) спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовами;
- 2) спілкування іноземними мовами;
- 3) математична грамотність;
- 4) компетентність у природних науках і технологіях;
- 5) інформаційно-цифрова компетентність;
- 6) уміння вчитися впродовж життя;
- 7) соціальні та громадянські компетентності;
- 8) підприємливість;
- 9) загальнокультурна грамотність;
- 10) екологічна грамотність і здорове життя.

Сформувати вищезазначені компетентності можна лише шляхом застосування інноваційних педагогічних технологій. Інтеграція освіти, передбачена нормативно-правовою базою, спрямовує побудову освітнього процесу на основі злиття двох-трьох предметів в один або об'єднання знань з окремих проблем в інтегровані блоки. Введення інтегрованих курсів (предметних і проблемних) створює передумови для різнобічного розгляду базових понять і явищ, ширшого охоплення змісту, формування в учнів самостійного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання, економного використання навчального часу. Суть цього полягає в осмисленні та вивченні педагогічного досвіду, аналізі причин труднощів, проектуванні шляхів їх подолання, прогнозуванні результатів і наслідків рішень, що ухвалюються, педагогічній корекції та регуляції взаємозв'язків у педагогічному процесі, виборі оптимальних педагогічних технологій [32, с. 185].

За нової парадигми освіти саме сучасні особистісно орієнтовані педагогічні технології здатні забезпечити розвиток, саморозвиток і

самостійність дитини, вільну реалізацію її природних задатків. Забезпечують це, зокрема, діалогічність, діяльнісно-творчий характер, орієнтація на підтримку індивідуального розвитку дитини, надання їй необхідного простору для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту й способів навчання та поведінки. Оновлення шкільної освіти в Україні, зокрема її початкової ланки, характеризується інтенсивним розвитком інноваційних процесів. Істотною особливістю цієї тенденції початкової освіти є реальна варіативність, пошук ефективних технологій навчання [35, с. 128].

Педагогічна технологія – це така побудова діяльності педагога, коли всі дії, які входять до неї, мають певну послідовність і цілісність, а виконання передбачає досягнення необхідного результату та має прогнозований характер. Принципово важливою стороною в педагогічній технології є позиція учня в освітньому процесі, ставлення до нього з боку педагога. З-поміж усіх інноваційних технологій саме технологія інтегрованого навчання придатна для широкого використання в початковій ланці освіти, оскільки створює умови для реалізації засад компетентнісного підходу.

Ідеї інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішному впровадженню нових освітніх завдань, а саме дають учителеві можливість спільно з учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, сформувати міцні й усвідомлені міжпредметні зв'язки.

У сучасній педагогічній науці інтегроване навчання трактують як комплексний підхід до освітнього процесу та безпосередньо до уроку чи його частини без поділу на окремі дисципліни. В усьому цивілізованому світі технологія інтегрованого навчання є необхідною умовою для надання якісної освіти. У Державному стандарті початкової освіти інтегрований підхід та, власне, інтегрована компетентність учня визначені як можливість і здатність учня застосовувати знання, уміння, навички та способи діяльності для вирішення найширшого кола проблем, що належать до певних галузей та окремих навчальних предметів [12, с. 229].

Часто можливий варіант інтегрованих уроків, які проводять одночасно двоє чи більше вчителів, оскільки різні предмети в початковій ланці освіти можуть викладати різні педагоги. На це потрібні додаткові зусилля у світлі синхронізації роботи на уроці та алгоритму спільних чи роздільних дій педагогів з учнями [12, с. 230].

Дуже близькою до інтегрованого навчання за своєю сутністю є технологія формування критичного мислення в початковій школі, яка передбачає ведення дискусій та участь у них усіх учнів класу, виявлення власної думки учня, пов'язування нової інформації з уже вивченою, навчання учнів критично розмірковувати на основі вже вивченого, уміння поєднувати колективну та індивідуальну роботу. Ця технологія реалізується за допомогою двох методів:

а) «мозкового штурму», що є загальною дискусією з продукуванням найбільшої кількості ідей щодо вирішення проблеми, окресленої вчителем, та їх фіксацією, де ключовими перевагами є відсутність запитань, доступність усіх дитячих ідей, актуалізація вивченого раніше матеріалу;

б) «асоціативного куша», що передбачає представлення образів, емоцій, почуттів стосовно предмета обговорення.

Широко вживаними в освітньому процесі в 1–4 класах є ігрові технології.

У грі розвивається уява, утверджуються образи фантазії, ідеї, що виникають, створюються продукти діяльності, які є для дитини емоційно привабливими. Учні привчаються до колективної дисципліни, командної роботи. Важливістю гри полягає в тому, що вона надає дитині можливість помріяти, проявити уяву, дає свободу самовияву і творчості [5].

Особливої актуальності в умовах модернізації змісту освіти набувають інформаційно-комунікаційні технології (через демонстрацію та власну роботу на інтерактивній дошці, з ноутбуком, смарт-телевізором, за допомогою прослуховування через навушники тощо з метою активізації пам'яті та розумових процесів дітей молодшого шкільного віку). Цікавими для сучасного покоління є електронні книжкові видання, користування якими потребує наявності електронного пристрою.

Поряд із традиційним підручником популярності набувають мультимедійні засоби навчання в електронних підручниках (електронних освітніх ігрових ресурсах), де вдало поєднуються тексти, аудіо, малюнки, анімація (мультимедійні уроки), а також інтерактивні завдання, створені у формі гри, які дають змогу задіяти одночасно зір і слух. В основі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами лежить мультисенсорний підхід, що зосереджується на слуховому, візуальному, маніпуляційному сприйнятті змісту навчального матеріалу.

LEGO-технології є незамінним дидактичним матеріалом освітнього процесу початкової школи, що поєднують у собі елементи гри та експериментування: застосовуються як обладнання на уроках мовно-літературної, математичної, здоров'язбережувальної, фізкультурної, мистецької, технологічної та інших освітніх галузей. Конструктор є надійним помічником у роботі практичних психологів, учителів-логопедів і корекційних педагогів, оскільки допомагає провести тестування, релаксаційні та корекційно-розвивальні вправи [71, с. 18].

Розвивальні можливості конструкторів LEGO надзвичайно великі, адже вони дають дитині змогу моделювати навколишній простір у найбільш істотних рисах і відносинах; формують у дітей цілісну систему уявлень про навколишній світ (про світ людей, природи, речей); навчають основних прийомів і способів конструювання різних моделей; формують загальні вміння (виконувати завдання відповідно до поставленої мети, доводити розпочату роботу до кінця, працювати поряд і разом із дорослим, з однолітками, планувати діяльність, аналізувати й оцінювати її результат); розвивають дрібну моторику, формують зорову координацію рухів; створюють умови для активного розвитку всіх психічних процесів, зокрема конструктивного мислення, репродуктивної та творчої уяви; збагачують активний словник дітей і формують навички зв'язного мовлення; виховують такі базові якості особистості, як самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, креативність [14].

З огляду на інклюзивні умови освітнього середовища LEGO-технології розвивають сенсорне сприйняття, допомагають формувати уявлення про зовнішні властивості предметів, розвивають дрібну моторику, формують цілісну систему уявлень дитини про навколишній світ, збагачують життєвий досвід⁴⁴. У процесі роботи з LEGO-конструктором у дітей формується вміння аналізувати умови та на основі цього аналізу будувати свою практичну діяльність; розвиваються фантазія та уява (перш ніж побудувати конструкцію, її необхідно уявити), творчий потенціал дітей. Конструювання за задумом більше за інші види розвиває творчість дітей, винахідливість, сприяє формуванню вміння самостійно формулювати задум, що вирізняється оригінальністю [72, с. 25].

Сучасна початкова школа передбачає використання парногрупових, авторських технологій, технологій особистісно орієнтованого навчання та рівневої диференціації. Усі вони за оптимального застосування й поєднання здатні значно підсилити ефективність освітнього процесу в початковій ланці та допомогти отримати гідний результат у вигляді комплексу не знань, умінь і навичок, а компетентностей, необхідних для життя та подальшого навчання молодших школярів.

Таким чином, інноваційні технології сприяють розвитку гармонійно розвинутої особистості, розкривають перед учнями широкі можливості для розвитку здібностей. Отже, кожен учень індивідуально лізнає корисну інформацію та знаходить для себе щось нове, обґрунтовує, продумує і на основі цього формує свої знання, уміння й навички, формує себе як особистість, що сприяє розвитку інноваційної культури особистості. Перебуваючи в такому освітньому середовищі, дитина з особливими освітніми потребами має змогу відчутти себе повноцінною, самобутньою, такою, у якій розвиватимуться творчі якості (уява, фантазія, ініціативність, прагнення до самоосвіти, критичне мислення) [51].

Розвиток творчого потенціалу особистості є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому починаючи з

початкової школи важливо звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань. Під впливом навчання в дітей молодшого шкільного віку розвивається теоретичне мислення, вміння створювати наукові поняття, закономірності; вони поступово оволодівають такими мисленнєвими операціями, як аналіз, виділення основного, порівняння, узагальнення.

Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні (обдаровані) переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, і удосконалюють, щоб вони стали творчими. Але для розвитку творчих здібностей більшості школярів важливою є саме роль учителя. Завдання педагога - управляти процесами творчого пошуку, йдучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання [1, с. 30].

Якщо педагог не забезпечує кожному учневі можливостей максимального розвитку пізнавальних здібностей, глибокого і міцного оволодіння навчальним процесом, виникають глибокі деформації в розвитку і становленні особистості. Тому необхідно використати всі можливі резерви кожної дитини для забезпечення гармонійного розвитку.

Найефективнішим засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів є інноваційні технології навчання. Інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, сприяє розвитку творчої особистості.

Створення ситуації успіху, сприятливих умов для повноцінної діяльності кожної дитини – основна мета, що покладена в основу інноваційних технологій навчання. Багато з них варті уваги сучасного педагога, який прагне дати

якісний рівень знань, зробити урок цікавим, досягти максимального взаєморозуміння і співпраці між вчителем і учнем [8, с. 14].

Школа має бути не підготовкою до життя, школа має бути життям. Досягнути цього можна, створюючи інтерактивне середовище навчання, використовуючи парні, групові, колективні форми діяльності. Тому в навчально-виховному процесі початкової школи доцільно використовувати такі інноваційні технології:

- нестандартні уроки;
- інтерактивні технології;
- проєктне навчання;
- використання ігрових прийомів навчання;
- комп'ютерно-інформаційні технології;
- ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач).

Розвитку творчих здібностей учнів сприяє також впровадження відкритих методів навчання, що передбачають дискусії, оригінальні експерименти, учнівські проєкти тощо. Дбаючи про розвиток творчих здібностей учнів, слід вчити їх не тільки тому, як розв'язувати ті чи інші проблеми, а й тому, де можна знайти відповідь на поставлені запитання. Уже в молодшому шкільному

віці учні мають вміти користуватися довідковою літературою, знати, кому яке запитання можна поставити [5, с. 24].

Творча атмосфера в класі певною мірою забезпечується наданням учням широких можливостей; це особистий приклад вчителя у творчому підході до розв'язання тих чи інших класних проблем, це не імперативний, а інструктивний стиль спілкування з учнями; це результат глибокого знання вчителем структури і розуміння психологічної сутності творчого процесу. Таким чином, в основі творчого процесу лежать як алгоритмічний (логічний), так і евристичний (інтуїтивний) компоненти.

Особливістю творчих завдань є відсутність у них вказівок на ті структурні елементи знань, якими учень має скористатися у ході розв'язання [7, с. 32].

Досвід підказує, що фронтальні методи роботи, які створюють ілюзію активності, поступаються місцем груповій, парній чи індивідуальній роботі, оскільки така співпраця у навчанні виховує у школярів повагу до інших, уміння дати оцінку роботи інших або висловити з цього приводу критичні зауваження, змінити свою думку у разі переконливих аргументів інших учасників спільної роботи, а це можливо при використанні інноваційних технологій. Варто не забувати, що вчити всіх однаково не можна і тому диференціація є одним із головних шляхів розв'язання цього завдання [7, с. 31].

Активному розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках читання сприяє виконання творчих, пізнавальних, інтелектуальних завдань:

1. Складання творів-мініатюр за опорними словами та словосполученнями;
2. Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі;
3. Придумування казок («Казка – навиворіт», «Створення «віногрету» з казок»);
4. Придумування історії «з шостим словом»;
5. Складання віршів, загадок, скоромовок [4, с. 11-13].

Майже всі види цих завдань доступні вже першокласникам, однак із різною мірою самостійності й повноти виконання. У першому класі такі творчі завдання вважаються пропедевтичними, бо їх виконують у тісній співпраці з вчителем в усній формі.

Крім цього, застосовують такі види робіт: ілюстрування прочитаного тексту, музичне ілюстрування тексту, розгадування та складання кросвордів, чайнвордів, ребусів, анограм, оживлення персонажа твору, упровадження дослідницько-пошукової роботи, складання твору чи діалогу за серією малюнків, диктанти (асоціативні, цитатні, літературні, «Одним словом»), придумати кінець оповідання, порівняти вчинки героїв твору, ввести нового героя в текст, скласти рекламу до твору, написати лист героєві твору, усне малювання, складання сенканів.

Процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання.

Отже, з метою творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в освітніх закладах використовується цілий арсенал інноваційних педагогічних технологій, а саме: нестандартні уроки; інтерактивні технології; проєктне навчання; використання ігрових прийомів навчання; комп'ютерно-інформаційні технології; ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач).

Творчий потенціал дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах можна розвинути за допомогою таких технологій, як LEGO-технології.

2.2 Моделі роботи соціальних працівників з соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю

На сьогоднішній день робота з дітьми-інвалідами є результатом її розвитку протягом останніх 200 років. У ній безпосередньо відображаються умови людського життя, а також соціальна та економічна політика у різні періоди часу. Проте у відношенні до людей з обмеженими можливостями склалося доволі багато специфічних факторів, які впливають на умови їхнього життя. Історія свідчить про те, що зневага оточуючих, неосвіченість, зневага і жах ізолювали дитину інваліда та затримали її розвиток.

Протягом тривалого часу соціальна робота у відношенні до дітей з інвалідністю розвивалася від елементарного догляду у спеціальних закладах до навчання дітей з інвалідністю та до реабілітації людей, які отримали цей статус дорослому віці [24, с. 169].

Цивілізованість суспільства, головним чином, визначається ставленням цього суспільства до маргінальної групи населення, зокрема до дітей з інвалідністю та їхніх сімей. В умовах кризового етапу та економічно

нестабільності діти з інвалідністю є найбільш незахищеною категорією населення. Через це соціальна робота з цією категорією населення потребує подальшої організації з урахуванням усіх специфічних особливостей дітей з обмеженими можливостями та співпраці з ними.

На сьогоднішній день вчені дитячу інвалідність визначають як стійку соціальну дезадаптацію, яка зумовлюється патологічними станами чи хронічними захворюваннями, що різко обмежує можливість включення дитини в адекватні до її віку виховні і педагогічні процеси, через необхідність постійного догляду та допомоги. Це є суттєвим обмеженням життєдіяльності, яке призводить до соціальної дезадаптації через порушення розвитку росту дитини, здібностей до самообслуговування, пересування, навчання, контролю над власною поведінкою, трудової діяльності та спілкування в майбутньому.

Як відомо, існують такі обмеження дитячої життєдіяльності:

- діти з порушеннями слуху і мови (глухі, слабочуючі, логопати);
- порушеннями зору (сліпі, слабкозорі);
- порушеннями інтелектуального розвитку (розумово відсталі, з затримкою психічного розвитку);
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- з комплексними порушеннями психофізіологічного розвитку, (сліпоглухонімі, ДЦП з розумовою відсталістю);
- хронічними соматичними захворюваннями, психоневрологічними захворюваннями [4, с.87].

Дана класифікація є основою для організації різних напрямків соціальної роботи, однак завдання, на основі яких вона організовується, є спільними.

Основне завдання організації соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями – це створення рівних можливостей. Створення рівних можливостей в умовах дискримінаційного законодавства, недоступної державної і консервативної по відношенню до дітей з інвалідністю суспільної свідомості полягає в організації процесу, завдяки якому такі загальні системи суспільства, як фізичне і культурне середовище, житлові умови і транспорт,

соціальні служби і служби охорони здоров'я, доступ до освіти і праці, культурного і соціального життя, робляться доступними для всіх [1, с. 38]. Не менш важливою групою завдань також вважається навчання дітей з інвалідністю та батьків навичкам та вмінням незалежного життя.

Таким чином, із врахуванням завдань створення рівних можливостей та навчання необхідно виділити керівні принципи організації соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями [23, с. 341-342]:

- а) діти з інвалідністю повинні вести звичайний спосіб життя;
- б) діти з інвалідністю повинні брати активну участь в усіх сферах життя суспільства;
- в) діти з інвалідністю повинні отримувати необхідну допомогу в рамках звичайних систем освіти, охорони здоров'я, соціальних служб тощо;
- г) особи з інвалідністю повинні бути невід'ємною частиною загального економічного та соціального розвитку суспільства, а їх потреби повинні враховуватися у національному плані розвитку.

Таким чином, рівні можливості означає те, що державна політика повинна використовувати всі засоби так, щоб у кожної дитини були рівні можливості для особистісного розвитку, щоб вона могла у подальшому виконувати повною мірою свої обов'язки як член суспільства.

Особливістю організації соціальної роботи дітей з обмеженими можливостями є те, що надання допомоги таким дітям є неможливою без одночасної організації соціально-педагогічного виховання. Соціально-педагогічний аспект соціальної роботи має на меті виховання, навчання та розвиток дитини для підготовки до життя в суспільстві та можливості отримання всіх законодавчо закріплених видів допомоги [11, с. 54].

Також специфічна особливість та закономірність організації соціальної роботи з дітьми, що мають обмежені функціональні можливості полягає в об'єднанні зусиль сукупного потенціалу соціуму для найбільш повного задоволення потреб дитини з проблемами здоров'я та розвитку. В даному випадку йдеться про інтеграцію діяльності як державних органів, так і

громадських, приватних ініціатив різного профілю з метою найбільш повного задоволення потреб даної категорії дітей та їх сімей у їх самореалізації, розкритті власної корисності.

Зазначена закономірність відображає залежність результатів соціальної роботи від міри впливу сукупного потенціалу соціуму як багатомірного явища: життєве середовище, соціальне мікросередовище, середовище проживання конкретної людини, життєвий простір, соціальний простір [10, с. 198].

Проблеми інвалідності не можуть бути зрозумілі поза соціокультурним оточення людини - сім'ї, будинку-інтернату і т.д. Інвалідність, обмежені можливості дитини не відносяться до розряду суто медичних явищ. Набагато більше значення для розуміння цієї проблеми та подолання її наслідків мають соціально-медичні, соціальні, економічні, психологічні та інші фактори. Саме тому організація допомоги дітям з інвалідністю ґрунтується на соціально-екологічній моделі соціальної роботи. Відповідно до якої моделі люди з обмеженими можливостями зазнають функціональні складності не тільки внаслідок захворювання, відхилення чи вад розвитку, а й непристосованості фізичного і соціального оточення до їх спеціальним проблем [22, с.63].

Тобто, організація соціальної роботи має стосуватися не лише дитини з інвалідністю, а й усього його соціального оточення, оскільки особливе значення для дітей з інвалідністю має норма, яка стверджує, що за наявності фізичних чи розумових обмежень людина повинна жити в своїй родині або з прийомними батьками та брати участь у житті суспільства.

Ще одна специфічна особливість організації соціальної роботи з дітьми з інвалідністю полягає в тому, що на практиці її здійснює соціальний працівник, який має знаходитись у постійному пошуку ефективних форм, методів, напрямків соціальної роботи з даною категорією дітей, що вимагає від нього певних особистісних та професійних якостей. Робота з дітьми та підлітками з обмеженими можливостями вимагає від кожного, хто обрав цю професію, цілковитої самовіддачі, безмежної любові, поваги і віри у можливості дитини.

що здається безнадійним, глибоких професійно-теоретичних і практичних знань.

Діяльність фахівця, що займається соціальною роботою, включає в себе два основні характеристики: об'єктивну і суб'єктивну, які є необхідними передумовами ефективності його праці. До об'єктивних характеристик відносяться знання та вміння, якими він володіє, а також результати соціальної роботи, тобто ті зміни у соціальному, психічному та особистісному житті. До суб'єктивних - його особистісні особливості.

Для успішної соціальної роботи з дитиною з обмеженими можливостями, фахівець з соціальної роботи повинен володіти глибокими і різнобічними знаннями. У зв'язку з цим йому необхідні по-перше, знання про особливості розвитку людини як особистості; по-друге, знання про основні тенденції суспільного розвитку і вимоги, що пред'являються суспільством до людини; по-третє, знання вікових та індивідуальних особливостей психічного та особистісного розвитку дитини як в нормі, так і в патології; по-четверте, знання особливостей міжособистісних відносин та їх вплив на розвиток особистості; по-п'яте, знання власне соціальних, психологічних та правових основ, володіння практичним досвідом, майстерністю та інтуїцією. Ці знання є необхідними, оскільки соціальний працівник в процесі взаємодії з дитиною, що має обмежені можливості та її сім'єю виступає в різних ролях: вихователя, консультанта, психолога. Тому він має володіти якостями, які були б притаманні другу, педагогу, психологу та правознавцю [2, 323].

Таким чином, організація соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями - одна з найбільш важливих і важких завдань держави. Неухильне зростання числа дітей з інвалідністю, з одного боку, збільшення уваги до кожного з них - незалежно від його фізичних, психічних та інтелектуальних здібностей, з іншого боку, уявлення про підвищення цінності особистості і про необхідність захищати її права, характерне для демократичного, громадянського суспільства, з третього боку, - все це

зумовлює важливість організації та удосконалення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю саме сьогодні.

Перш ніж говорити про напрямки організації соціальної роботи з особами з інвалідністю, необхідно визначитись з моделями, на основі яких і розробляються ті чи інші напрямки. Зокрема така робота має базуватися на чотирьох провідних моделях: медичній, політико-правовій, соціальній та моделі культурного плюралізму.

Сьогодні в межах медичної моделі організація соціальної роботи включає: патронаж дітей з обмеженими функціональними можливостями вдома; медичне обслуговування; забезпечення медикаментами; санаторне лікування; виплату коштів та реалізацію пільг, гарантованих державою [9, с.8].

Стрижнем соціальної моделі є взаємозв'язок між людиною з обмеженими можливостями та соціумом, а не відхилення у здоров'ї та розвитку. Обмежені можливості розуміються як наслідок того, що соціальні умови звужують можливості самореалізації дітей з інвалідністю, тобто такі діти розглядаються скорше як дискримінована група, ніж аномальна. Щоб подолати це, необхідно є організація інтеграції людей з обмеженими можливостями в суспільство через створення їм умов для максимально можливої самореалізації, а не шляхом пристосування дітей з інвалідністю до норм та правил життя здорових людей.

Завданням політико-правової моделі організації соціальної роботи полягає у захисті прав дітей з обмеженими функціональними можливостями, що має бути закріплено законодавчо і реалізуватись через стандартизацію положень і правил в усіх сферах життєдіяльності дитини. А завданням моделі культурного плюралізму є формування толерантного ставлення в суспільстві до дітей з обмеженими функціональними можливостями [4, с. 91].

Таким чином, важливим напрямком організації соціальної роботи, як зазначено в даних моделях, був і залишається соціальний захист дітей з інвалідністю, особливо тих, які мають обмежену здатність до самообслуговування та виховуються вдома. У суспільстві поки що мало

змінилися психологічні стереотици у ставленні до осіб з інвалідністю, так само мало змінилося ставлення до їхніх проблем з боку фахівців. У нашій країні ідея рівних прав та надання рівних можливостей дитині з інвалідністю ще не є загально визнаною, багато дітей позбавлені права на навчання, бракує сучасних підходів до питань соціального захисту та допомоги родинам, що виховують дитину з інвалідністю за умов мінімальної підтримки з боку держави.

Загалом соціальний захист – система гарантованих засобів, спрямованих на створення умов, що зможуть забезпечити дітям з інвалідністю рівні з іншими дітьми можливості участі усіх сферах суспільного життя. А сферу соціального захисту складають медико-соціальні заходи, реабілітація, організація забезпечення їх життєдіяльності і здійснюються у залежності від характеру та ступеня потреби дитини з інвалідністю у тих чи інших видах соціального захисту [15, с. 75].

Правова парадигма соціального захисту дітей з інвалідністю, як провідний напрям організації соціальної роботи, почала формуватися на початку 50-х років нашого століття після прийняття у 1948 році Всесвітньої декларації прав людини, в якій першочергове значення приділяється підтвердженню принципів віри в права людини і основні свободи. У декларації підкреслюється, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїх правах, вони наділені розумом та совістю і повинні діяти один щодо одного у дусі братерства. Сьогодні ж соціальний захист осіб з інвалідністю з боку держави полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації та сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікації зв'язку до особливостей інвалідів. Крім того в Законі України «Про державну соціальну допомогу дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства» встановлюються права і гарантії дітей і батьків на отримання пенсій і соціальних допомог [13, с. 246].

На даному етапі розвитку нашої країни в організації напрямку соціального захисту дітей з інвалідністю активно бере участь Міністерство

праці і соціальної політики, напрямки діяльності якого полягають у розробці напрямів соціальної політики та проєктів нормативно-законодавчих актів щодо організації соціального захисту дітей з інвалідністю, розробці цільових програм, забезпеченні спеціальними засобами пересування, забезпеченні дітей з обмеженими можливостями засобами протезування і індивідуальними механічними та електрифікованими засобами пересування і реабілітації, забезпеченні дітей з інвалідністю санаторно-курортним лікуванням, упровадженні нових методів лікування, навчання дітей з інвалідністю, координації діяльності органів соціального захисту населення з питань соціальної політики, надання методичної та практичної допомоги, а також контролю за наданням пілг дітям та їх сім'ям, передбачених чинним законодавством [23, с.353].

Окремої уваги потребує напрямок організації соціальної роботи з реалізації права дитини з інвалідністю на освіту. Так, в Законі «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» держава гарантує особам з інвалідністю дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям. Професійна підготовка або перепідготовка здійснюється з урахуванням медичних показань і протипоказань для подальшої трудової діяльності, допускається застосування альтернативних форм навчання [6, с. 1]. Держава повинна визначити принципи рівних можливостей щодо початкової, середньої та вищої освіти для дітей з інвалідністю у інтегрованому оточенні. Вона повинні забезпечити, щоб освіта осіб з інвалідністю була інтегральною частиною навчальної системи. Тут організація соціальної роботи має базуватися на досвіді країн, які йдуть від окремої освіти дітей зі специфічними потребами до їх повної інтеграції в загальну систему освіти.

Світовим досвідом освіти цієї категорії дітей вироблені деякі мінімальні стандарти організації навчання дітей з інвалідністю [25, с. 97]:

1) Учні з особливими потребами, по можливості, необхідно включити, з урахуванням педагогічних особливостей, в звичайні класи початкових і середніх шкіл.

2) Якщо ступінь порушень у дітей заважає їх повній інтеграції в звичайному класі, учні повинні мати соціальний та освітній базис в звичайному класі і отримувати додаткові, лікувально-корекційні уроки поза класом.

3) Діти з серйозними розумовими і фізичними вадами можуть навчатися в окремих класах в рамках початкової чи середньої школи при систематичних спланованих контактах з іншими дітьми.

4) Зміст освітнього процесу повинен відповідати функціональним навичкам, які відповідають віку дитини з інвалідністю для подальшої діяльності в інтегрованому середовищі.

5) Навчання, взаємодія між людьми повинні гарантувати, що дитина з інвалідністю дійсно буде взаємодіяти з іншими індивідами у інтегрованому середовищі.

Крім цього з боку держави можна виділити напрямки, на базі яких організовується соціальна робота з дітьми з інвалідністю [20, с. 189]:

Перший напрямок - поглиблення усвідомлення. Держави повинні здійснювати заходи для поглиблення усвідомлення у суспільстві щодо осіб з інвалідністю, їх прав, потреб, можливостей та їхнього вкладу.

Другий напрямок - медична опіка. Держава повинна забезпечити особам з інвалідністю ефективну медичну опіку.

Третій напрямок - реабілітація. Держава повинна забезпечити особам з інвалідністю реабілітаційні послуги, щоб вони могли досягти і підтримувати оптимальний для себе рівень самостійності й життєдіяльності.

Четвертий напрямок - служби підтримки. Держава повинна забезпечити розвиток та забезпечення служб підтримки, включно з допоміжними пристроями для дітей з інвалідністю, щоб сприяти зростанню рівня їх самостійності у повсякденному житті та користуванню правами.

П'ятий - доступність. Держава повинна визнавати першочергове значення доступності у процесі зрівняння можливостей у всіх сферах суспільства.

Шостий - утримання та соціальний захист. Держава відповідальна за надання дітям з інвалідністю соціального захисту та утримання.

Сьомий - родинне життя та права особи. Держави повинні сприяти повній участі дітей з інвалідністю у родинному житті. Вони повинні сприяти їх праву на особисте життя та забезпечувати, щоб закони не дискримінували осіб з інвалідністю з огляду на статеві зносини, заміжжя та батьківство.

Восьмий - культура. Держава має забезпечувати залучення дітей з обмеженими можливостями до культурної діяльності та можливість брати у ній участь на рівних підставах, а також вона має вживати заходів для забезпечення дітям з інвалідністю рівних можливостей у відпочинку і спорті, заохочувати заходи щодо рівної співучасті у релігійному житті їх спільнот, брати на себе підготовчу відповідальність за збирання і поширення інформації щодо життєвих умов таких дітей і сприяти всебічним дослідженням, що визначають перешкоди, які впливають на рівень життя дітей з обмеженими можливостями.

Отже, напрямки організації соціальної роботи з дітей з інвалідністю представляють собою динамічну систему, в ході якої здійснюється послідовна реалізація постійно виникаючих при взаємодії з такою дитиною тактичних завдань на шляху до досягнення мети – включення в суспільне життя. Провідні напрямки організації соціальної роботи з даною категорією дітей сьогодні формуються на законодавчому рівні, хоча і не виключають будь-які інші напрямки, що формуються на регіональному та локальному рівнях з метою допомоги дітям з інвалідністю стати повноцінними членами суспільства.

Висновки до другого розділу

Діти від природи допитливі, що бажання вчитися не пропало у школі, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керування з боку вчителя. Для цього важливий кожен урок у школі перетворити в урок мислення-спілкування, де істина зароджується у палкій суперечці, у діалозі, під час якого важливо навчити кожного учня міркувати, знаходити нові, оригінальні рішення і отримувати задоволення від навчання.

Розвиток творчих можливостей у кожного школяра потребує застосування творчих завдань на уроках, які б могли урізноманітнити творчу діяльність учнів і забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих.

Застосування сучасних інноваційних технологій у початковій школі сприяє більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу з математики, природознавства, української мови.

Використання різних педагогічних технологій на уроках у початковій школі є одним із найсучасніших засобів розвитку особистості молодшого школяра, формування інноваційної культури. Вони дають змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Великі труднощі під час виконання нестандартних завдань можуть дати дітям і великі радощі – радість подолання, радість відкриття, радість творчості.

Отже, з метою творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в освітніх закладах використовується цілий арсенал інноваційних педагогічних технологій, а саме: нестандартні уроки; інтерактивні технології; проєктне навчання; використання ігрових прийомів навчання; комп'ютерно-інформаційні технології; ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач).

Творчий потенціал дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах можна розвинути за допомогою таких технологій, як LEGO технології.

Напрямки організації соціальної роботи з дітьми з інвалідністю представляють собою динамічну систему, в ході якої здійснюється послідовна реалізація постійно виникаючих при взаємодії з дитиною з інвалідністю тактичних завдань на шляху до досягнення мети – включення в суспільне життя.

Основними моделями роботи соціальних працівників з соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю є медична, політико-правова, соціальна та модель культурного інтерналізму.

РОЗДІЛ 3.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

3.1. Діагностика творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку

в умовах інклюзивної освіти

Для з'ясування реального стану творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти та отримання базових даних для створення методики формувального експерименту було проведено дослідження.

База дослідження: Школа I-III ступенів № 168 Оболонського району м. Києва

Завдання дослідження:

- встановити наявність в дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку мотивів, інтересу, позитивних емоцій, здатність співпереживати за долю персонажів, формувати уявлення про цінності, уміння висловлювати своє ставлення до прослуханого (прочитаного), уміння висловлювати елементарні оцінні судження (емоційно-почуттєвий критерій);

- з'ясувати обсяг, глибину та індивідуальність під час створення продуктів діяльності (когнітивно-пізнавальний критерій);

- встановити рівень самостійності дітей з інвалідністю під час виконання ними творчих робіт і їх якості (поведінково-діяльнісний критерій).

Приймаючи до уваги встановлені критерії та їх показники виявили наступні рівні творчого розвитку дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку:

- початковий рівень, що характеризується низькою мотивацією, відсутністю прагнення до творчої новизни, небажанням створювати щось нове, беземоційністю, відсутністю гнучкості мислення та самостійності, обмеженими проявами у виконанні завдань творчого характеру;

– задовільний рівень, який виявляється в ситуативному вираженні гнучкості мислення, творчої уяви, спроможності якісно оцінити, критично осмислити, систематизувати та використати опрацьований матеріал, здатності виконувати різноманітні завдання творчого характеру та виявляти самостійність ситуативно або частково за допомогою вчителя;

– достатній рівень, що притаманний дітям, які виявляють гнучкість мислення, творчу уяву, спроможність якісно оцінити, систематизувати та використати опрацьований матеріал, здатність самостійно виконувати різноманітні завдання творчого характеру [34].

Для реалізації практичного складника окресленої проблеми було проведено дослідження в 1 класі у школі І-ІІІ ступенів № 168 Оболонського району м. Києва.

Учасники дослідження - 100 дітей молодшого шкільного віку, поділені на 2 групи: експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ).

В дослідженні приймали участь діти із легкими психофізичними порушеннями, які мають низький рівень працездатності, їм притаманна розсіяна увага, нестійкість пам'яті, гальмування сенсомоторних процесів та пізнавальної активності. Тому педагоги вводили у зміст навчання завдання, спрямовані на творчий розвиток за умови врахування психологічних, індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку з психофізичними порушеннями (емоційної, когнітивної та діяльнісної сфер).

Діти з інвалідністю (8 учнів) включені у експериментальну групу.

В дослідженні приймали участь також батьки та педагогічні працівники освітнього закладу.

В результаті спільної роботи з батьками дітей, практичним психологом (соціальним педагогом), логопедом, класним керівником, було з'ясовано інформацію щодо психофізичного та інтелектуального розвитку дітей, дітей поділено за інклюзивним показником. Таких дітей виявилося по двоє в експериментальній і контрольній групах.

Визначення емоційно-почуттєвого критерію.

Для визначення рівня творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку за емоційно-почуттєвим критерієм для дітей організовувались екскурсії на природу, відвідування музеїв, мистецьких виставок, театралізованих заходів, свят тощо.

Завдання експериментального дослідження даного критерію – визначити наявність мотивів, інтересу, позитивних емоцій, здатності співпереживати за долю персонажів, формувати уявлення про цінності, вміння висловлювати своє ставлення до прослуханого (прочитаного), вміння висловлювати елементарні оцінні судження.

Після проведеної екскурсії провели бесіду до якої були залучені всі учні. Виділили дітей, які проявляли більше активність і тих, кого такий вид діяльності не зацікавив і не проявляли активності у спілкуванні. В результаті такої бесіди та спостереження за проявами емоцій були визначені певні рівні емоційно-чуттєвого прояву.

Опрацювавши результати спостереження, визначили:

- як діти виявляють свої естетичні почуття під час екскурсій, емоглядання творів мистецтва, прослухування класичних і сучасних музичних творів;

- емоційно відтворюють почуті ліричні пісенні твори, передають емоційний стан за допомогою голосу, рухів тіла та жестів;

• демонструють різні способи прояву власних емоційних станів від побаченого та почутого.

За результатами дослідження за емоційно-почуттєвим критерієм ми отримали показники, які із застосуванням математичного виокремлення середнього арифметичного дали нам можливість визначити три рівні творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Отримані результати подано в таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Результати дослідження за емоційно-почуттєвим критерієм

Рівні	ЕГ		КГ	
	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб
Достатній	44	22	48	24

Задовільний	40	20	38	19
Початковий	16	8	14	7

Достатній рівень творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку (22 дитини у ЕГ, та 24 у КГ) за емоційно-почуттєвим критерієм має наступні характеристики: гнучкість мислення, творча уява, спроможність якісно оцінити, систематизувати та використати опрацьований матеріал, здатність самостійно виконувати різноманітні завдання творчого характеру.

Задовільний рівень творчого розвитку виявлено в дітей, у яких ситуативно виявляється гнучкість мислення, творча уява, спроможність якісно оцінити, критично осмислити, систематизувати та використати опрацьований матеріал, здатність виконувати різноманітні завдання творчого характеру та виявляти самостійність ситуативно або частково за допомогою вчителя.

Початковому рівню творчого розвитку молодших школярів за емоційно-почуттєвим критерієм притаманні низька мотивація, відсутність прагнення до творчої новизни, небажання створювати щось нове, беземоційність, відсутність гнучкості мислення та самостійності, обмежені прояви і активність у спілкуванні та обговоренні побаченого та почутого. До цього рівня ми віднесли 8 осіб (або 16%) в експериментальній групі, до яких увійшли діти інвалідністю, та 7 осіб (або 14%) у контрольній групі.

Когнітивно-пізнавальний критерій

Завдання експериментального дослідження даного критерію - визначення рівнів творчого мислення та знань про естетичну цінність творів мистецтва, знання програмних і позапрограмних художніх творів, сприймання та розуміння різних художніх образів, мистецьких творів, зацікавленості художньою, музичною, театралізованою діяльністю та творами мистецтва.

Для визначення рівня творчого розвитку молодших школярів за когнітивно-пізнавальним критерієм дітям були запропоновані тестові завдання «Піктограми» та «Художники».

Тест «Піктограми».

Дітям запропоновано методом піктограм зобразити різні явища до вірша О. Олесея «Все навколо зеленіє».

Піктограми – найперше письмо у світі, у якому замість слів використовувалися малюнки. Проте не до кожного слова можна відразу намалювати малюнок, цього потрібно навчити дітей. Спочатку необхідно

навчити дітей малювати прості слова (іменники), після цього – прикметники, дієслова та інші частини мови, а пізніше – піктограми до словосполучень. Коли діти добре навчаться малювати піктограми, можна починати малювати вірші.

Учні залюбки перетворюють вірші на цікаві картинки, що сприяє розвитку їхніх творчих здібностей [35, с. 102].

Наприклад, піктограми до вірша «Все навколо зеленіє». (Починаючи відтворювати вірш у вигляді картинок, кожен його рядок слід малювати окремо.)

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо, тихо вітер віє
І з травою гомонить.

Як тут всидіти у хаті,

Коли все живе, цвіте,
Скрізь дзвенять пташки крилаті,
Сяє сонце золоте...

Все навколо зеленіє – малюємо дерево, кущ, травичку, об'єднуємо дужкою та малюємо коло. Річка ллється і шумить – малюємо обрив, з якого падає річка, тому вона ллється та шумить. Тихо, тихо вітер віє – зображуємо дерево та травичку, які ледь-ледь похилилися. І з травою гомонить – малюємо обличчя вітру, який легенько дує на травичку. Як тут всидіти у хаті – зображуємо крісло та перекреслюємо його, що означає, що не можна всидіти,

букву «у», хату. Коли все живе, цвіте – малюємо великі яскраві квіти як символ життя. Скрізь дзвенять пташки крилаті – зображуємо птахів із великими крилами, які у дзьобиках несуть дзвіночки, адже слово «дзвенить» асоціюється

з дзвіночками. Сяє сонце золоте – маюємо казкове сонечко з короною, корона – символ влади (багатства), а на променях – букву «з».

Сьогодні є чимало дитячої літератури, яка призначена для розваг: книжки-іграшки, книжки-забавлянки, книжки-картинки тощо. Така друквана продукція дуже популярна серед батьків. На призначенні дитячої літератури акцентувала увагу ще С. Русова, яка вважала, що література для дитини має бути розвагою, засобом соціалізації, а також допомагати в розвитку творчості [41].

Тест «Художники».

Діти розкладають цеглинки (LEGOконструктор) на аркуші паперу. Використовуючи олівці, фломастери, фарби, діти домальовують до цеглинок різні деталі, перетворюючи їх на частину малюнка. Далі повинні дати відповіді на запитання:

- На що перетворилася ваша зелена/жовта/червона цеглинка?
- За допомогою чого ви перетворили вашу цеглинку?
- Що ви додали до цеглинки, щоб перетворити її?
- На що ще ви хотіли би перетворити вашу цеглинку?

Отримані в ході дослідження дані свідчать про те, що, оскільки запропоновані завдання для дітей були незнайомими, вони викликали в них цікавість та захоплення. Не усі діти володіють конкретними знаннями про естетичну цінність творів мистецтва, знаннями програмних і позапрограмних художніх творів, здатністю сприймати та розуміти різні художні образи, мистецькі твори, зацікавленістю художньою, музичною, театралізованою діяльністю та творами мистецтва.

Характерна особливість дітей з особливими освітніми потребами – несумісність кількісних і якісних показників.

За рівнями розвитку кількісний розподіл був таким:

початковий рівень - 38% (ЕГ); 40% (КГ);

задовільний рівень - 42% (ЕГ); 38% (КГ);

достатній рівень - 20% (ЕГ); 22% (КГ).

Результати представлені в Таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Результати дослідження за когнітивно-визнавальним критерієм

Рівні	ЕГ		КГ	
	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб
Достатній	20	10	22	11
Задовільний	42	21	38	19
Початковий	38	19	40	20

Поведінково-діяльнісний критерій визначає поведінку особистості, синтезує набуті знання та ціннісне ставлення до творів мистецтва, а також виявляє здатність виконувати різноманітні завдання творчого характеру і самостійність у процесі виконання творчих завдань.

Для визначення рівнів поведінково-діялісного критерію творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку було запропоновано виконати завдання «Конструювання картин» (Л. Обухова, С. Чурбанова)

Інструкція. Художник у своїй майстерні малював картини. Наближалось свято, він поспішав зробити сюрприз своїм друзям. Тільки він розпочав роботу із черговою картиною та встиг залишити на аркуші невеликий слід, що нагадує жовту фігурку, як йому довелося терміново кудись виїхати. Усі його картини, підготовані для подарунків, починалися з такої жовтої плями, як ця фігурка. Давайте допоможемо художнику домалювати картини, але для цього потрібно збагнути, що ж він задумав. Коли ти закінчиш свій малюнок, придумай до нього назву та розповідь.

У ході роботи увага зосереджувалася на створенні власного художнього образу самостійно та на якості виконання роботи. Отримані дані експериментального дослідження за поведінково-діялісний критерієм констатують, що переважають початковий (26% дітей експериментальної групи та 24% дітей контрольної групи) і задовільний (68% дітей експериментальної групи та 66% дітей контрольної групи) рівні, а достатній рівень мають лише 6% дітей експериментальної групи та 10% дітей контрольної групи.

Для зручності результати констатувального етапу дослідження за поведінково-діяльнісним критерієм розміщено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Результати констатувального етапу дослідження за поведінково-діяльнісним критерієм

Рівні	ЕГ		КГ	
	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб
Достатній	6	3	100	5
Задовільний	68	34	66	33
Початковий	26	13	24	12

Проаналізувавши отримані результати слід відмітити, що у дітей з інвалідністю визначили задовільний (3 дітей) та початковий рівень (5 дітей) поведінково-діяльнісних характеристик.

Аналіз результатів констатувального етапу дає підстави стверджувати, що для дітей із початковим і задовільним рівнями творчого розвитку необхідний цілеспрямований педагогічний вплив, натомість учні достатнього рівня потребують тьюторства з боку педагогічного працівника.

3.2. Методичні рекомендації щодо соціально-психологічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими потребами

Беззаперечно, що кожна дитина – особлива. Але все ж є діти, про яких говорять «особливі» не для того, щоб підкреслити унікальність здібностей, а задля того, щоб відмітити ті особливі потреби, які відрізняють їх від інших дітей. Незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна людина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти людей. Оскільки розвиток та виховання дитини з особливими потребами потребує спеціальних знань про захворювання, його наслідки, потенційні можливості дитини, важливим є належна організація роботи мультидисциплінарної команди фахівців у навчальному закладі. Важливе значення для подальшої ефективної корекції та певних вад розвитку і

подальшої соціалізації дитини має раннє виявлення та своєчасне звернення до фахівців.

Соціальний працівник у освітньому закладі є саме тим спеціалістом, яким першим має звернути увагу на специфічні прояви у поведінці дитини, її пізнавальному, емоційно-вольовому та соціальному розвитку. Звичайно, соціальний працівник та інші спеціалісти освітнього закладу неспроможні ізольовано вирішити складні проблеми дитини чи її родини. Соціально-психологічний супровід інклюзивного навчання та виховання потребує планування, додаткової професійної підготовки, а також контактів з фахівцями, які можуть надати відповідну допомогу. Таку допомогу батькам, соціальним працівникам та педагогам надають психолого-медико-педагогічні консультації (ПМПК), які є методичними установами системи освіти і здійснюють консультативну, методичну, соціально-психологічну, педагогічну, корекційно-відновлювальну, розвивальну, аналітичну, прогностичну, профілактичну, просвітницьку роботу.

Досить часто саме соціальна служба закладу стає ініціатором звернень батьків до ПМПК. Висновок, який надає дана комісія має рекомендаційний характер і є підставою для того, щоб дитина могла отримувати допомогу в закладі де вона навчається чи безпосередньо в ПМПК. Складання програми соціально-психологічного супроводу можливе тільки після ретельного соціального та психолого-медико-педагогічного обстеження кожної дитини.

Психологічний супровід – це галузь і спосіб діяльності практичного психолога, які призначені для сприяння людині та суспільству у вирішенні широкого кола проблем, породжених життям людини в соціумі. Питання психологічного і соціального супроводу дітей знаходиться на перехідній функції багатьох спеціалістів, а тому не можуть бути віднесені до сфери професійної діяльності виключно одного фахівця [13].

Соціально-психологічна адаптація у різних дітей відбувається по-різному, відповідно до віку, типу вищої нервової діяльності, стану здоров'я, родинних взаємин, рівня розвитку у дитини ігрових навичок, її контактності,

добррозичливості, емоційної залежності від матері тощо. Соціально-психологічна робота з «особливою дитиною» має спрямовуватися на досягнення головної мети – підготувати її до самостійного життя.

У розв'язанні цього завдання у системі освіти вирішальну роль відіграє, насамперед, соціальний працівник закладу та педагоги. Зокрема, соціальний працівник закладу сприяє розвитку соціальних умінь дітей з особливими освітніми потребами, а також надає належну моральну підтримку сім'ям дітей, їхнім рідним і вихователям [54].

Перед соціальним працівником, що здійснює соціально-психологічний супровід дітей з ООП постають наступні завдання:

1) підбір діагностичного інструментарію, придатного для роботи з різними категоріями дітей відповідно до наявного дефекту розвитку; створення банку даних діагностичного інструментарію щодо вивчення індивідуальних особливостей дітей, рівня розвитку пізнавальних процесів, рівня адаптації дитини до умов навчального закладу, стилю спілкування батьків та педагогів з дітьми;

2) виявлення дітей, у яких виникають труднощі у навчанні, спілкуванні та взаємодії з оточуючими; визначення причин цих труднощів шляхом проведення психологічної діагностики та спостережень;

3) надання соціально-психологічної допомоги дітям, які мають особливі потреби у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки;

4) проведення моніторингу медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;

5) надання консультативної допомоги батькам дітей з особливими потребами;

6) формування в учасників навчально-виховного процесу (дітей, батьків, вихователів, представників адміністрації) толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами шляхом здійснення просвітницької роботи [57, с.20].

Реалізація соціально-психологічного супроводу дитини особливими освітніми потребами відповідно до напрямків професійної діяльності практичного психолога.

Для перевірки рівнів творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку було здійснено упровадження інноваційних технологій в освітній процес в експериментальній групі за підготовленою методикою.

З урахуванням вади розвитку та потенційних можливостей дитини організовується й корекційна робота. Більшість дітей з особливими освітніми потребами можуть бути долучені до роботи в корекційній групі. Однак, соціальному працівнику необхідно заздалегідь оцінити та продумати альтернативні вправи, з урахуванням потреби розвитку дитини.

Корекційна робота має бути спрямована на розвиток усіх видів сприймання, особливо зорового і слухового, на базі яких розвиваються вищі психічні функції. З розвитком сприймання збагачуються різноманітні знання про навколишній світ і розуміння зв'язків між предметами та явищами, отже, розвивається мислення і мовлення дітей. Під час корекції розвитку та навчання дитини необхідно дбати про зміцнення її працездатності, уміння зосереджувати увагу, цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати.

У разі, якщо мова йде про корекцію чи розвиток окремих пізнавальних процесів краще організовувати індивідуальні заняття. Результати діагностичної роботи слугують орієнтирами для роботи психолога, педагогів, батьків і самої дитини. Водночас ступінь інтегрованості дитини в освітнє середовище є індикатором ефективності і адекватності психокорекційного впливу.

Основні напрямки корекційно-розвивальної роботи:

- розвиток та корекція пізнавальних процесів;
- корекція самооцінки як важливої рушійної сили формування особистості;
- корекція емоційних порушень та патологічних рис характеру;
- запобігання психічним перевантаженням;

- полегшення процесу адаптації в освітньому закладі;
- розвиток емоційної лабільності;
- корекція міжособистісних взаємин у дитячому колективі;
- корекція взаємин «вчитель-дитина»;

розвиток комунікативних навичок, позитивної соціальної комунікації

[60, с.95].

В ході корекційно-розвивальної роботи є обов'язковим

- діагностика динаміки розвитку дитини при здійсненні корекційних впливів;

- обговорення з педагогами та батьками труднощів, що виникають, визначення шляхів їх вирішення.

Для проведення корекційної роботи доцільне використання наступних методів: вправи розвивального характеру; сюжетно-рольові ігри; елементи арт-терапії; психо-гімнастика [65].

Вправи розвивального характеру.

1. Корекція та розвиток мислення включає завдання, направлені на розвиток мислення: здатності аналізувати, порівнювати, узагальнювати, абстрагувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, просторового гнозису (складання картинок, кубиків Кооса), класифікація вербального і невербального матеріалу за різними ознаками, порівняння предметів і понять між собою, підведення понять під загальну категорію, конструювання та аплікації за наочним зразком і уявленням, визначення послідовності в серії сюжетних малюнків, придумування та відгадування загадок, встановлення аналогій, визначення причин за наслідками подій.

2. Формування довільної уваги, підвищення її стійкості. Для цього дітей навчають контролювати свої дії, порівнюючи проміжні і кінцеві результати зі зразком, знаходити і виправляти помилки, для чого використовуються наступні вправи: «Добери за формою», «Кодування», «Лабіринти», знаходити відмінності і неточності у зображеннях: «Нісенітниця», «Метелик», «Вгадай, що заховано».

3. Розвиток логічної пам'яті, довільного запам'ятовування та відтворення, формування раціональних прийомів запам'ятовування. Дітей слід навчити застосовувати різні прийоми запам'ятовування, приймаючи до уваги структуру матеріалу: використовувати різні аналізатори сприймання, об'єднувати частин матеріалу асоціативними зв'язками, впорядковувати матеріал, класифікувати та узагальнювати його, встановлювати логічні зв'язки, пов'язувати матеріал з образами, використовувати малюнки та піктограми, як зразок.

4. Корекція зв'язного мовлення. Ігри та вправи на розвиток розуміння мовлення, уточнення та збагачення словника, формування навичок зв'язного висловлювання, словникова робота, опис предметів і малюнків, складання розповіді за серією сюжетних малюнків, відповіді на запитання, формулювання запитань дитиною з опорою на унаочнення і без нього, перекази текстів, складання розповідей на задану тему (одноосібно та колективно) [67, с. 87].

До вправ та ігор для коорекції стоїть ряд вимог:

- використання різних рівнів виконання завдань: наочно-дійового, наочно-образного, вербального відповідно до концепції поетапного формування розумових дій;
- дотримання принципу поступового ускладнення завдань у межах зони найближчого розвитку дитини;
- виконання корекційних вправ не лише на ігровому, а й на дидактичному матеріалі [32, с. 185].

Зміст навчальних програм реалізовувався, як загальний інтелектуальний розвиток із розвитком пізнавальних процесів, рівня знань та уявлень про навколишній світ, працездатності, свідомого виконання дій [46].

Враховуючи рівні пізнавальних можливостей дітей із психофізичними порушеннями застосовувалися завдання, які підлягають диференціації за ступенем складності, самостійності виконання та зміною обсягу під час традиційних, інтегрованих і нетрадиційних уроків (екскурсій, уроків-подорожей тощо). Урізноманітнено також організаційні форми виконання

дїтьми завдань (наприклад, фронтальна робота, робота в парах (групах)), здійснювалися форми роботи з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу (зокрема, невеликі за обсягом бесіди (розповіді), вправи (ігри), які націлювалися на розвиток сприйняття, усвідомлення й розуміння інформації та процес відкриття, який здійснюється за допомогою п'яти органів чуттів).

Наведемо фрагмент ранкової зустрічі.

1. Вітання:

– іноземною мовою;

– «таємні коди».

2. Знайомство

Необхідно розповісти про себе. – «мене звати...»;

– «моє ім'я означає...»;

– «так мене назвав (назвала)...»;

– «мені подобається, коли мене називають...».

3. Гра «Компліменти» («Клубочок компліментів»)

– А чи знаєте ви, що таке комплімент?

Комплімент – це особлива форма похвали, поваги, визнання або захоплення, люб'язності, приємні слова. Компліменти допомагають встановлювати добрі стосунки з іншими людьми.

Учні сідають у коло. Гру починає вчитель. Він обертається до одного з учнів і, дивлячись йому у вічі, кидає клубочок та говорить комплімент.

Учень повинен відповісти: «Дякую! Мені дуже приємно». Потім він дарує комплімент іншому учаснику кола, і так до того моменту, доки кожен з учнів і вчитель не отримають комплімент.

Після завершення вчитель запитує:

– Що ви відчували?

– Чи було вам приємно?

– Чому люди роблять компліменти?

Ніщо не приваблює учнів більше, ніж викладання різних предметів через гру. Використання ігор у класі має бути одним із найбільш захопливих способів

виховання дітей. Відомо, що ігри використовують багато різних методів, які важливі для викладання мови. Для кращого засвоєння матеріалу доцільно впровадити ігрові технології, які включають велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Ігрові методи багаторівневі, кожен із цих рівнів у той чи інший спосіб спрямований на вироблення певної навички. Для розвитку спостережливості, творчої уяви, пам'яті, що є важливими для багатьох видів діяльності (музичної, художньої, літературної тощо), використовується низка дидактичних завдань та ігор [28,с.55].

Наведемо декілька прикладів. «Створення уявної ситуації» та «Входження в малюнок» допомагають дитині зробити крок та «увійти в малюнок», описуючи, що в цей час «там» відбувається. У дітей розвивається просторове мислення, формується вміння описувати в мовленні ситуацію, пов'язуючи її зі змістом малюнка.

На уроках цікаво проходить прийом коментованого малювання в парі з однолітком. Крім того, включення прийомів коментованого малювання на корекційних заняттях дає змогу відображати внутрішній світ дитини, зокрема її настрої, переживання, фантазії, які вона не завжди висловлює або які не може висловити вербально через своє порушення.

Вправа «І грокидайся, уяво!».

Діти вчаться робити припущення, висловлювати ідеї, виражати досвід через творчість, розповідати й описувати створене, ставити запитання.

Дітям пропонуються такі завдання:

– Збудуйте щось, що могло би літати.

– Збудуйте дім, який міг би бути на планеті, що знаходиться далеко від нас.

– Яким, на вашу думку, може бути транспорт у майбутньому?

Побудуйте. Діти створюють свої шедеври впродовж 5-10 хвилин та презентують свої творіння у парах чи малих групах. Найбільші труднощі в дітей із психофізичними порушеннями виникають під час опису предмета.

Дитині складно визначити істотні ознаки предмета, тому описи можуть бути неточними або навіть неправильними. У таких випадках не варто відразу виправляти дитину, підказувати їй, тому що це порушить природний перебіг гри. Після завершення можна обговорити, чи справді названі ознаки є істотними, які важливі деталі випущено [25].

Значні можливості для розвитку творчих здібностей у дітей виявляє конструювання – продуктивна діяльність дітей, спрямована на отримання з окремих частин єдиного певного продукту. Під час конструювання в них формується здатність генерувати оригінальні ідеї, розвивається уява, творче мислення; діти вчаться бачити ціле раніше за частини, знаходити декілька варіантів вирішення завдання, поєднувати між собою непоєднувані елементи, формувати зв'язки між елементами, що не мають нічого спільного.

Наприклад, вправа «Склади фігуру», що призначена для розвитку уяви, образності, просторового мислення. Дитині пропонується скласти схематичні фігурки тварин зі смужок паперу, частин квадрата «танграм» або з кубиків, сторони яких пофарбовані в різні кольори. Кубики або смужки потрібно скласти таким чином, щоб вийшло зображення зайчика, кенгуру, лисички, павучка тощо [45, с.32].

Формування в дітей молодшого шкільного віку творчих здібностей відбувається в різних видах діяльності: образотворчій, музичній, художньо-мовленнєвій та ігровій. Малювання пензлем і пальцями, зубною щіткою та штампами, на мокрому папері та за допомогою плям і ниток, ліплення з пластиліну, тіста, глини, воску й парафіну, аплікація з паперу та картону, тканини, флори, складання цікавих казок і дражнілок, вигадування музично-пластичних образів, імпровізація рухів під музику, творчі ігри – усе це сприяє розвитку творчого потенціалу дітей.

Наведемо приклади творчих завдань у практичній діяльності молодших школярів.

Вправа «Незавершений малюнок», що спрямована на розвиток відтворювальної уяви.

Дітям роздається серія незавершених малюнків. Пропонується послідовно назвати, який предмет зображений у кожному квадраті. На виконання роботи дається 1 хвилина. Матеріал для роботи можна підготувати самостійно (візьміть будь-яку картинку та заклейте окремі її елементи білим папером або викладіть із мозаїки чи пазлів картинку, а потім приберіть більшу частину елементів, залишивши 2-3 найбільш інформативні ділянки). Дітям пропонується визначити те, що тут зображено. Якщо вони не можуть впоратися із завданням, варто додати один елемент. Продовжувати доти, доки діти точно не охарактеризують сюжет.

Зображувальна діяльність позитивно впливає на розвиток загальної та дрібної моторики, міжпівкульних зв'язків, фонематичних процесів і мовленнєвої функції, а також емоційно-вольової сфери дитини.

Вправа «Крапки» – гра для розвитку творчого мислення та уяви.

Розставити на аркуші паперу в довільному порядку крапки. Продемонструвати дитині на прикладі, як можна, поєднуючи їх, зробити малюнок. Потім дитина сама пробує намалювати щось таким чином. Використовувати всі крапки кожного разу не обов'язково.

Вправа «Пантоміма», що спрямована на розвиток уяви та творчих здібностей дитини. Запропонувати дитині зобразити за допомогою жестів, міміки, звуків який-небудь предмет (поїзд, автомобіль, літак тощо) або тварину. Намагатися придумати смішні варіанти. Якщо з першого разу не вдається, варто на власному прикладі продемонструвати, як це потрібно робити. Запропонувати учневі вгадати те, що зображено, а потім помінятися ролями [24].

Завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності учнів, оскільки вони не відчувають психологічного тиску відповідальності, як зазвичай буває під час навчальній діяльності. Засвоєння знань відбувається в ненав'язливій формі, що значно полегшує та покращує запам'ятовування інформації. Педагогічно і психологічно продумане використання гри стимулює розумову діяльність, людина починає мислити нестандартно, проявляє себе в

іншому амплуа. А це підвищує інтелектуальну активність, пізнавальну самостійність та ініціативність учнів. Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, проте він значно збагачує педагогічну практику та розширює можливості учнів. Розглянемо відповідну групу ігрових завдань [46, с. 55].

Метод К. Станіславського, який радив акторам розвивати уяву за допомогою вправ у діях із предметами, яких у цей час немає в руках. Запропонуйте дитині зобразити, що: – втягуєш нитку в голку; – пришиваєш гудзик; – з'їдаєш дуже смачну їжу; – думаєш, що буде смачно, а виявляється гірко. У цю гру можна грати колективно. Наприклад, перекидатися невидимим м'ячем або бризкати один на одного уявною водою зі склянок.

Домалой Гра для розвитку творчої уяви. На аркуші паперу малюють довільні штрихи, лінії. Їх необхідно доповнити, домалювати, щоб вийшло зображення будь-якого предмета. У цю гру цікаво грати вдвох (дорослому та дитині). При цьому завдання вони виконують по чергово: то один пропонує «закарлючку», то інший. Дитина, дивлячись на приклад дорослого, опановує нові способи уявлення різних об'єктів.

Як літературним матеріалом, що дасть змогу зробити гру більш цікавою, можна скористатися казками В. Сутєєва «Примхлива кішка» та «Мишеня і олівець». Краще, якщо використати книги з ілюстраціями самого В. Сутєєва. Розглянемо ігри та завдання для розвитку уяви, фантазії, мислення, мовлення й тактильного сприйняття з використанням LEGO-конструктора. Дітям подобається працювати з LEGO, який допомагає їм втілювати в життя свої задуми, будувати й вигадувати, захоплено працюючи та насолоджуючись результатом. Діти відчувають себе творцями, експериментують і створюють щось нове для себе та своєї гри [71]. Ігри з конструктором довго не набридають, оскільки забезпечують значну варіативність, різноманітність комбінацій. Конструюючи під час самостійної, вільної конструктивно-ігрової діяльності, діти уявляють, фантазують, розкривають свій творчий потенціал. Розглянемо відповідну групу ігрових завдань, представлених у додатку А.

Для поглиблення знань дітей і формування цілісної картини довкілля використовувалися міжпредметні зв'язки та елементи міжгалузевої інтеграції (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, історична, мистецька) через спільність тем.

Розробляючи інтегровані уроки, ми враховували індивідуальні особливості дітей, їхні здібності, інтереси, а також вимоги Державного стандарту початкової освіти Нової української школи. При цьому перевага надавалася художньо-ігровим формам роботи (наприклад, ранковій зустрічі, емоційним, морально-етичним, художнім, порівняльним, музичним, художньо-літературним, театралізованим, хореографічним та іншим формам). Це сприяло ефективному опануванню молодшими школярами специфіки художньо-образної мови різних видів діяльності та розумінню її цілісності через спільний тематизм.

На етапі мотивації навчальної діяльності та підготовки до сприймання нового матеріалу можна використовувати «Мозковий штурм», «Криголам», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Асоціативний куш». Під час засвоєння навчального матеріалу застосовую уже складніші вправи: «Я так думаю», «Акваріум», «Прес». На підбитті підсумків доречними є технології «Займи позицію», «Дерево рішень». Саме їх використання, на мою думку, є оптимальними для успішного навчання, всебічного виховання та гармонійного розвитку особистості молодшого школяра [3, с. 231].

Для розкриття здібностей учнів необхідно створити в класі творчу, доброзичливу, емоційно-позитивну атмосферу, щоб діти почувалися впевнено, висловлювали свої погляди та думки, а також заохочували товаришів робити те саме. Ось як роблю це я. Перед уроком запитати у дітей, який у них настрій, що їх хвилює, що радує. Потім запропонувати їм узяти «чарівний мішечок» і повкидати туди всі свої негативні емоції. Вчитель також може «збурнути» свої негативні емоції, «мішечок» зав'язується і викидається в кошик для сміття. Якщо діти приходять на урок втомлені, треба їх «струснути» і розвеселити.

запропонувавши ігри «Ха-ха-ха» або «Кричу до схочу». Вони допомагають позбутися негативних емоцій.

На етапах актуалізації, рефлексії, або під час ранкової зустрічі можна використовувати різні розминки, наприклад «Вітання – знайомство», «Зазирни у дзеркало», «Підняти настрої».

Висновки до третього розділу

Таким чином, розвиток творчості – це дуже важливий соціально-педагогічний момент, коли виховання, навчання і розвиток проявляються в своїй цілісності. Відчуття пошуку відкриття є тією рушійною силою, яка надихає учня творити. Радість, яка при цьому супроводжує дитину, породжує успіх у подоланні труднощів. Відомо, що навіть маленька перемога над собою робить людину сильнішою. Саме це і є шлях до виховання волі, до утвердження особистого «Я».

Аналіз результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що для дітей із початковим і задовільним рівнями творчого розвитку необхідний цілеспрямований педагогічний вплив, натомість учні достатнього рівня потребують створення з боку педагогічного працівника

Основним принципом роботи вчителів початкової школи повинно стати використання сучасних досягнень вкової психології, інноваційних технологій навчання для успішного розвитку пізнавальних, інтелектуальних, творчих, фізичних здібностей школярів початкової школи за умови збереження та підвищення резервів їхнього фізичного, психічного та соціокультурного здоров'я.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства пріоритетним завданням є створення сприятливих умов, за яких всі діти могли б отримати якісну освіту і жити максимально повноцінно, незалежно від своїх індивідуальних особливостей та стану здоров'я. Тому нині проблеми дітей з особливими освітніми потребами все більше привертають увагу різних фахівців, зокрема психологів, педагогів, медиків.

Специфіка навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами зумовлює необхідність переходу до особистісно орієнтованої моделі освіти, що передбачає дотримання принципу «дитиноцентризму» в навчально-виховному процесі. Йдеться про створення розвивального середовища для розкриття особистісного та інтелектуального потенціалу дитини, проведення навчальних занять з урахуванням особливостей психофізичного розвитку, пізнавальних потреб і можливостей дітей.

«Інклюзивне навчання є способом організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти, яке організовується за інституційною (денною або вечірньою) формою здобуття освіти та передбачає включення дитини з особливими освітніми потребами до освітнього процесу спільно з іншими учнями класу». Інклюзивне навчання дає змогу дітям з особливими освітніми потребами бути активними учасниками освітнього процесу та навчатися разом зі своїми однолітками. Це забезпечує успішність їх соціалізації та інтеграції в сучасне соціальне середовище. Водночас інклюзія сприяє формуванню у здорових дітей, які навчаються разом в одному класі з дитиною з особливими освітніми потребами, толерантного, емпатійного ставлення до неї. Звичайно, що важливу роль у цьому процесі відіграє особистість вчителя, який на своїх власних позитивних прикладах має привчати дітей до взаємодопомоги та співробітництва.

В умовах інклюзивного навчання в закладі загальної середньої та дошкільної освіти психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами здійснює команда фахівців, до складу якої входять:

вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі предметники, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель дефектолог, медичний працівник закладу освіти, батьки дитини тощо.

Соціально-психологічний супровід в умовах інклюзивного навчання необхідно здійснювати із залученням фахівців різних галузей: медичної (забезпечення консультацій лікарів-спеціалістів стосовно специфіки захворювання кожної дитини з особливими потребами, сприяння наданню медичної допомоги без відриву від навчання учнів з особливими потребами та ін.), юридичної (регулювання правових аспектів виникаючих питань та конфліктів дітей з особливими потребами, забезпечення правового захисту учнів з особливими потребами та їх сімей та ін.), освітньої (психологічні аспекти профорієнтаційної роботи з учнями із психофізичними особливостями, психологічне консультування педагогів щодо попередження проявів дезадапції тощо), соціальної (психологічний аспект забезпечення соціального фандрейзінгу, співпраця із соціальними службами тощо).

Організація творчої праці дітей із особливостями розвитку є важливим чинником соціалізації особистості, корекції їхнього розвитку. Порівняно високі можливості розвитку розумових процесів на уроках праці можна пояснити тим, що у вирішенні трудового завдання учні діють у відповідності зі своїм бажанням, а не тільки виконують волю педагога. Цим же фактором значною мірою визначається ефективність як морального і фізичного, так і естетичного виховання школярів за допомогою трудового навчання. Тому майбутні соціальні працівники мають під час навчання у вищому навчальному закладі отримати не тільки знання зі спеціальних предметів, а й оволодіти технологіями творчої праці.

Відповідно до поставлених завдань:

1. Здійснили теоретичний аналіз поняття інклюзивної освіти та особливостей її розвитку в Україні. На основі аналізу наукових джерел, зробили висновок, що інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за

місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

2. Розглянули сутність терміну «творчий потенціал дітей з інвалідністю».

З'ясували, що розвиток творчої особистості учня в сучасному освітньому просторі закладу загальної середньої освіти є актуальним питанням сьогодення. Аналіз досліджень учених – психологів та педагогів – щодо питань формування творчої особистості учня показав, що в умовах реформування освітнього процесу забезпечити оптимальну творчу самореалізацію й самоствердження особистості учня можливо у співтворчості і співробітництві наставника й вихованця на основі педагогіки партнерства. Сутність поняття «творчий потенціал дітей з інвалідністю» розуміється як інтегративна властивість, що характеризує міру можливостей дитини здійснювати творчу діяльність, визначає потребу, готовність і здатність до творчої самореалізації, а також забезпечує ефективну взаємодію особистості з іншими людьми та високу продуктивність діяльності.

3. Проаналізували методичні засади соціально-психологічного супроводу розвитку творчого потенціалу дітей з інвалідністю в інклюзивних закладах. З'ясували, що особливістю психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії є індивідуальний підхід до вирішення завдань особистісного розвитку, навчання й виховання дитини. Результативність психолого-педагогічного супроводу залежить від координованості дій усіх фахівців. Актуальним є створення комплексної програми психологічного супроводу не лише розвитку дитини з ООП, але й її батьків, сім'ї загалом. Безперечним є факт того, що зрілість батьківських почуттів та батьківської позиції зумовлює успішність

соціалізації дитини з ООП та ефективність у досягненні цілей освіти та розвитку

4. Провели дослідно-експериментальну роботу та надати методичні рекомендації щодо соціально-психологічного супроводу освітнього процесу дітей з особливими потребами. Аналіз результатів констатувального етапу дає

підстави стверджувати, що для дітей із початковим і задовільним рівнями творчого розвитку необхідний цілеспрямований педагогічний вплив, натомість учні достатнього рівня потребують тьюторства з боку соціального працівника.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алехина С. Создание и апробация модели психолого-педагогического сопровождения инклюзивной практики. Москва : МГППУ, 2012. 156 с.

2. Бабушкіна А., Умнова О. Найкращі ігри та вправи для розвитку пам'яті та інтелекту у дітей 5–9 років: навчально-методичний посібник. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. 320 с.

3. Безлюдний О. Деякі питання теоретико-педагогічних ідей і концепцій виховання дітей в українському суспільстві. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2012. Вип. 24(237). С. 3–7.

4. Битянова М. Система развивающей работы школьного психолога. Психологический тренинг как форма развивающей работы. *Школьный психолог*. 2004. № 46. С. 12–15.

5. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку. *Початкова школа*. 2007. № с. 34.

6. Бондар К. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2019. 170 с.

7. Бублій О. А. Розвиток творчих здібностей учнів. *Нива знань*. 2015. №3. С. 30–32.

8. Бур Т. Показатели инклюзии : практическое пособие / пер. с англ. И. Анисеева ; под ред. М. Вогана. Москва : РООИ «Перспектива», 2011. 124 с.

9. Бутенко О., Рябошапка О., Воєдило О. Моральне виховання молодших школярів: педагогіка партнерства в Новій українській школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2019. Вип. 71. С. 42–45.

10. Ватаманюк Г. Особливості використання дитячої книги в процесі розвитку творчості старших дошкільників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького*

державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2020. № 27. Т. 1.

С. 224-229

11. Виховання та розвиток дітей в інклюзивному освітньому середовищі : навчально-методичний посібник / уклад. Т. Дука. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 125 с.

12. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи. *Тема*. 2004. № 3/4. С. 229-232.

13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

14. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник / упор. О. Рома. Київ : The LEGO Foundation, 2018. 44 с.

15. Грищикова Ю. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 2. С. 106-109.

16. Демченко І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі: монографія. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. 500 с.

17. Демченко І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : дис. докт. пед. наук : 13.00.04, 13.00.03. Умань, 2016. 496 с.

18. Демченко І., Пічкур М., Близнюк Т. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : монографія. Київ: Оміда, 2009. 218 с.

19. Денисюк Т., Рябошапка О. Інноваційні технології у процесі підготовки майбутніх педагогів до роботи в сучасному освітньому просторі. *The 6th International youth conference «Perspectives of science and education»*. (December 14, 2018). New York, USA : SLOVO/WORD, 2018. P. 527-536.

20. Денисюк Т., Рябошапка О. Підготовка учителів до гуманізації освітнього процесу як педагогічна проблема. *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції, м. Кременчук, 14 грудня 2018 р. Кременчук : Кременчуцький

педагогічний коледж імені А.С.Макаренка, 2018. 347 с. 164–167. URL:
<https://ru.org.ua/Матеріали%20конференції%2014.12.2018%20р.pdf>.

21. Державний стандарт початкової освіти : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoi-osviti>.

22. Дихта-Кірфф В. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2018. 283 с.

23. Дичковская И.М. Инновационные педагогические технологии. К., 432 с.

24. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець 2008. 176 с.

25. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1- 4 класах / І. М. Досяк. К : Вид. гр. «Основа», 2007. 160 с.

26. Захарова Н. Пізнавальні завдання формують в учнів загальнопізнавальні вміння. *Початкова школа*. 2011. №3. С. 21-24.

27. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти : керівництво для тренерів. Київ, 2018. 174 с.

28. Інтегровані уроки в початковій школі / упор. Н. Вєсєра. Тернопіль; Харків : Ранок, 2010. 160 с.

29. Іщенко Л. Мотиваційна готовність студентів до формування творчої особистості дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 3(55). С. 93–97.

30. Іщенко Л. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку творчого потенціалу дітей 5–6 років. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2018. № 1(42). С. 82–86.

31. Іщенко Л. Педагогічна система розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць Уманського державного*

педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ФФЦ Жовтий О.О., 2017. Вип. 2. С. 176–185.

32. Іщенко Л., Демченко І. Формування творчої активності дошкільників в умовах святково-ігрового дозвілля. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2018. Вип. 88. Ч. 1. С. 185–195.

33. Іщенко Л., Орос І., Ляховець О. Психолого-педагогічна діагностика готовності майбутнього вихователя до формування творчої особистості дошкільника. *Наука і освіта*. 2017. № 10. С. 82–89.

34. Калініченко І. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 120–126.

35. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі. Д. : ТОВ «Юго-Восток», 2006. 226 с.

36. Колупаєва А., Найда Ю. Здійснення процесу оцінки та розробки індивідуального навчального плану. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління навчально-методичний посібник* / за заг. ред. Л. Даниленко. Київ, 2007. С. 68–78.

37. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта: від основ до практики / монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. ○○

38. Корольова Л. Підготовка майбутніх учителів початкових класів Нової української школи до розвитку креативних здібностей молодших школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2019. Вип. 71. 2019. С. 147–151.

39. Кравченко В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку засобами зображувальної діяльності. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Вип. 14. С. 137–147.

40. Малишевська І., Демченко І., Чирва Г. Соціально-гуманістична функція інклюзивної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 120–126.

41. Миронova С., Гаврилов О., Матвеева М. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

42. Моляко В. Психологические проблемы творческой одаренности. Киев: Знание, 1995. 52 с.

43. Могуз Т. Цінності професійної діяльності вчителя початкових класів Нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. Запоріжжя: КПУ, 2020. № 70. Т. 3. С. 85–88.

44. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2015. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>.

45. Носенко Л., Скопич Н. Творчі вирази та ігри як невід'ємна частина логічного мислення молодших школярів. *Початкова школа*. 2015. № 7. С. 30–34.

46. Обухівська А. Психологічний супровід інклюзивної освіти: методичні рекомендації. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

47. Овчаренко І. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Запорізький вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 249–254.

48. Омельчук Г. Проектна діяльність: розвиток пізнавальної активності та реалізація творчого потенціалу учнів. *Початкова освіта*. 2013. № 7. С. 12–13.

49. Павленко І., Курліщук І. Особливості розвитку творчих здібностей учнів засобами мистецтва в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. Запоріжжя: КПУ, 2020. № 70. Т. 3. С. 89–93.

50. Педагогічні технології в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта» / авт.-уклад. С. Дубяга. Мешкопіль. Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 160 с.

51. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Науково-методичний посібник / За ред. О. І. Пометун К. : Видавництво А.С.К., 2012. 192 с.

52. Починок Є. Ергономічні умови створення безпечного освітнього середовища початкової школи як чинник протидії булінгу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах : збірник наукових праць*. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 70. Т. 3. С. 98–103.

53. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19>.

54. Проблемне навчання в Новій українській школі : методичний посібник для студентів педагогічних коледжів / уклад. Т. Денисюк, О. Рябошапка. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 112 с.

55. Пузан Ю. Застосування ігрових технологій на уроках у Новій українській школі. Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». 2019. № 6. С. 57–61.

56. Рябошапка М. Р. Працюємо творчо, думаємо логічно, розвиваємо пам'ять, мислення. *Розкажіть отуку*. 2012. № 10. С. 14–18.

57. Рябошапка О. Вплив книги на формування особистості дитини: історичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах : збірник наукових праць*. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 70. Т. 3. С. 20–24.

58. Рябошапка О. Проблема підготовки майбутніх фахівців початкової освіти до здійснення управління освітньою діяльністю молодших школярів. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової школи: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. м. Умань, 18–19 жовтня 2018 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 178–180.

59. Рябошанка О., Денисюк Т. Підготовка учителів до гуманізації освітнього процесу як педагогічна проблема. *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кременчук, 14 грудня 2018 р. Кременчук: Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка, 2018. С. 164–167. URL: <https://pu.org.ua/Матеріали%20конференції%2014.12.2018%20р.pdf>

60. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр, 2007. 255 с.

61. Серeda О. Розвиток і формування особистості молодшого школяра в умовах естетично-творчої діяльності. *Рідна школа*. 2015. № 4. С. 60–63.

62. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видавнича група «Основа», 2003. 162 с.

63. Софій Н., Найда Ю. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник* / за заг. ред. Л. Даниленко, Київ, 2007. С. 9–17.

64. Стромчинська О. Скарбничка педагогічної майстерності: методичний посібник. Тернопіль: Мальва-ОСО, 2009. 68 с.

65. Сухомлинський. В.О. Сто порад учителям. Вибрані твори в п'яти томах. Том другий. Видавництво «Радянська школа», 1976, с. 530–531.

66. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. 2011. № 1. С. 18–24.

67. Технології виховної роботи з дітьми: історія та сучасність : навчально-методичний посібник / уклад. Т. Дука. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 120 с.

68. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Головна редакція УРЕ, 1986. 800 с.

69. Черешковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. *Обдарована дитина*. 2006. № С. 18-21.

70. Шість цеглинок в освітньому просторі школи: методичний посібник / упор. О. Рома. Київ : The I/ESO Foundation, 2018. 32 с.

71. Шульга Л. Упровадження технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із мановання. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* 2019, № 23. Т. 3. С. 179–183.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

НУБІП України

Додаток А

Ігрові завдання для розвитку творчих здібностей дітей інклюзивного класу

Створи-домалюй! Діти вчаться творчо мислити, експериментувати,

працювати самостійно та у групі, домовлятися, поважати думку інших.

Основні завдання:

1. Діти створюють будь-яку фігуру за заданою темою (тварини, рослини, будівлі тощо).

2. Далі діти прикладають створену модель на аркуш формату А4 і обводять її.

3. Педагог пропонує домальовувати олівцями чи фломастерами деталі/частини тіла.

4. Діти презентують свою роботу. Запитання до дітей: – Чому ви вирішили створити саме цю тварину (рослину, будівлю)? – Що було найцікавішим під час виконання цієї вправи?

Бюро дизайнерів

1. Діти об'єднуються в пари/команди та створюють великі споруди або декілька споруд із цеглинок.

2. Обводять контур створених моделей на аркуші більшого формату.

3. Об'єднують обведені моделі в єдиний сюжет, домальовуючи необхідні деталі, об'єкти.

Запитання до дітей:

– Що створила ваша команда?

– Як розподілено ролі?

– Що незвичайного є на вашому малюнку?

Запропонуйте дітям поставити запитання один одному та ознайомитися з роботами інших команд.

Не скажу, а покажу. Діти вчаться творчо підходити до виконання завдання, використовувати раніше набутий досвід і вміння, застосовувати просторову уяву.

Основні завдання: 1. Діти в малих групах (по 3-4 особи) отримують набір цеглинок.

2. Дорослий говорить одній дитині з групи слово (наприклад, сонце, вода, м'яч тощо) так, щоб решта не чули.

3. Дитина повертається до групи та намагається із цеглинок збудувати це слово (не літери, а поняття), не розмовляючи. Лише коли хтось із групи назве правильне слово, дитина може сказати «так».

4. Коли група відгадає слово, наступна дитина з групи отримує нове слово від дорослого, і гра триває.

Запитання до дітей:

– Що допомогло швидко відгадати слово?

– Чи всі слова можна показати за допомогою цеглинок?

– Що було легше: будувати чи відгадувати?

Поради та хитрощі:

– переконайтеся, що в дітей досить часу для будівництва слова/поняття;

– слова можна не говорити дітям, а показувати на картках.

Так ніхто не почує слово, а дитина точно зрозуміє, що потрібно будувати;

– якщо це завдання виконувати зі старшими дітьми, можна підготувати складніші слова (вулкан, школа тощо) чи навіть речення (дитина плаче, дівчинка танцює тощо)

Кольорові асоціації Діти вчаться зосереджуватися під час виконання завдання, асоціативно мислити, логічно обгрунтовувати свою думку, тренувати пам'ять.

Основні завдання:

1. Діти сідають колом. Розмістити в середині кола набір цеглинок, різних за формою та кольором.

2. Попросити дітей назвати будь-який фрукт. Діти повинні взяти та покласти перед собою цеглинку такого кольору, з яким у них асоціюється цей фрукт.

3. Якщо в дітей цеглинки різних кольорів, попросити їх пояснити, чому, на їхню думку, так трапилося.

4. Далі педагог пропонує дітям назвати характеристики, якості та властивості названого фрукта.

Запитання до дітей:

– Для чого в житті потрібні кольори?

– Що буває тільки одного кольору, різнокольоровим?

– Що можна приготувати із цього фрукта?

Порада: пам'ятайте, що в цьому завданні немає правильних чи неправильних відповідей. Діти не повинні виправляти один одного, адже в уяві однієї дитини яблуко може бути зеленим, а в уяві іншої – червоним.

Кольоровий код

1. Педагог називає поспіль фрукти та овочі (або розповідає історію про них), а діти викладають цеглинки-асоціації в рядок.

2. Після цього діти розшифровують кольорову послідовність, називаючи фрукти та овочі в тому порядку, у якому називав педагог.

3. Педагог просить дітей поміняти певні цеглинки місцями та «розшифрувати» створений кольоровий код.

дидактичних ігор, які можна використовувати при вивченні всього курсу математики, добираючи відповідні математичні завдання до дидактичної мети уроку.

Добери множник. Учитель в одній руці піднімає картку з одноцифровим числом, наприклад 48. Учні піднімають картку з таким числом, яке в добутку з числом 6 дорівнює 48. Отже, піднята картка з числом 8 є правильна.

В ігровій ситуації змагаються учні по рядах парт. В якому ряді більше правильно піднятих карток, з того ряду обирається ведучий, який виконує роль вчителя.

Цікаві дії. Учнім пропонують записати трицифрове число (наприклад 168) і прочитати його навпаки (861), виконати віднімання ($861 - 168 = 693$). Прочитати утворений результат навпаки (396). Знайти суму двох останніх чисел ($693 + 396 = 1089$). Результат можна сказати заздалегідь, тому що будь-яке інше число, а не 432, привести того ж результату, якщо лише дві крайні цифри різні. (Наприклад. $154; 461; 451 - 154 = 297; 792; 297 = 1089$).

Футбол. Клас ділиться на дві команди. Учень з першої команди називає довільний приклад і вказує учня з другої команди, який буде відповідати. Якщо відповідь правильна, то гравець, який відбив «удар», дає завдання першій команді. Якщо відповідь неправильна то «нападаюча» команда дає правильну відповідь і хором говорить «Гол». Учень, якого викликали, може звернутись за допомогою до одного з членів своєї команди. Перемагає команда, яка заб'є більше «голів».

Кращий шифрувальник. На дошці написано приклади для двох команд та прикріплено карки з числами та буквами. Карток більше, ніж прикладів. Учні послідовно розв'язують приклади, знаходять картку з відповіддю і виставляють її тим боком, де записано букву. Розв'язавши приклади, читають зашифроване слово. Перемагає та команда, яка перша прочитає слово [6, с

31].
Визнач маршрут літака. Учитель викликає до дошки трьох учнів (пілотів) із кожного ряду (команди). Вони ведуть літак по наміченому маршруту, який зашифрований прикладами, до яких дані три відповіді, одна з них правильна, інші — невірні. Пілоти повинні визначити маршрут правильно, показати стрілками правильний шлях, розв'язуючи приклади знизу вверху. Кожна команда допомагає своєму командиру правильно вибрати шлях руку літака, якщо командир помиляється. В кінці гри називаються командирами ті учні, які зуміли правильно провести літак по наміченому курсу.

Хто швидше затопить ніч. Три доріжки ведуть до одного будинку, який намальований на дошці. На кожній доріжці написано завдання. Виконання

завдання починається знизу. Завдання можуть виконувати по одному, два або більше членів команди. Команда, яка виграє, малює дим, який іде із труби.

Поспішай, не помились. Ведучий називає будь-яке число, а викликаний учень повинен назвати число в 10 разів більше, наступний за ним в 100 разів більше, а слідуючий в 1000 разів більше.

Наприклад вчитель називає число 510, далі 5100, наступний 51000. За кожну правильну відповідь учні отримують бал. Виграє та команда, яка набере найбільшу кількість балів [6, с. 32].

Таким чином, формування учня самостійною, ініціативною, вдумливою особистістю може бути успішним, коли вчитель зуміє зацікавити учнів.

Серед інноваційних технологій навчання на уроках рідної мови та читання перевагу надають таким методам: побудова «асоціативного куща», читання із зупинками, методи «Карусель», «Займи позицію», «Мозковий штурм», «Метод помилок», дидактичні ігри тощо.

НУБІП У КРАЇНИ

НУБІП У КРАЇНИ

НУБІП У КРАЇНИ

НУБІП У КРАЇНИ